BELGIË-BELGIQUE
P.B.
9000 GENT X
B/43

Toegelaten gesloten verpakking B/43
Afgiftekantoor Gent X

BASTT vzw

oistat

PROSCENIUM

TIJDSCHRIFT VOOR
THEATERTECHNIEK
THEATERARCHITECTUUR
SCENOGRAFIE

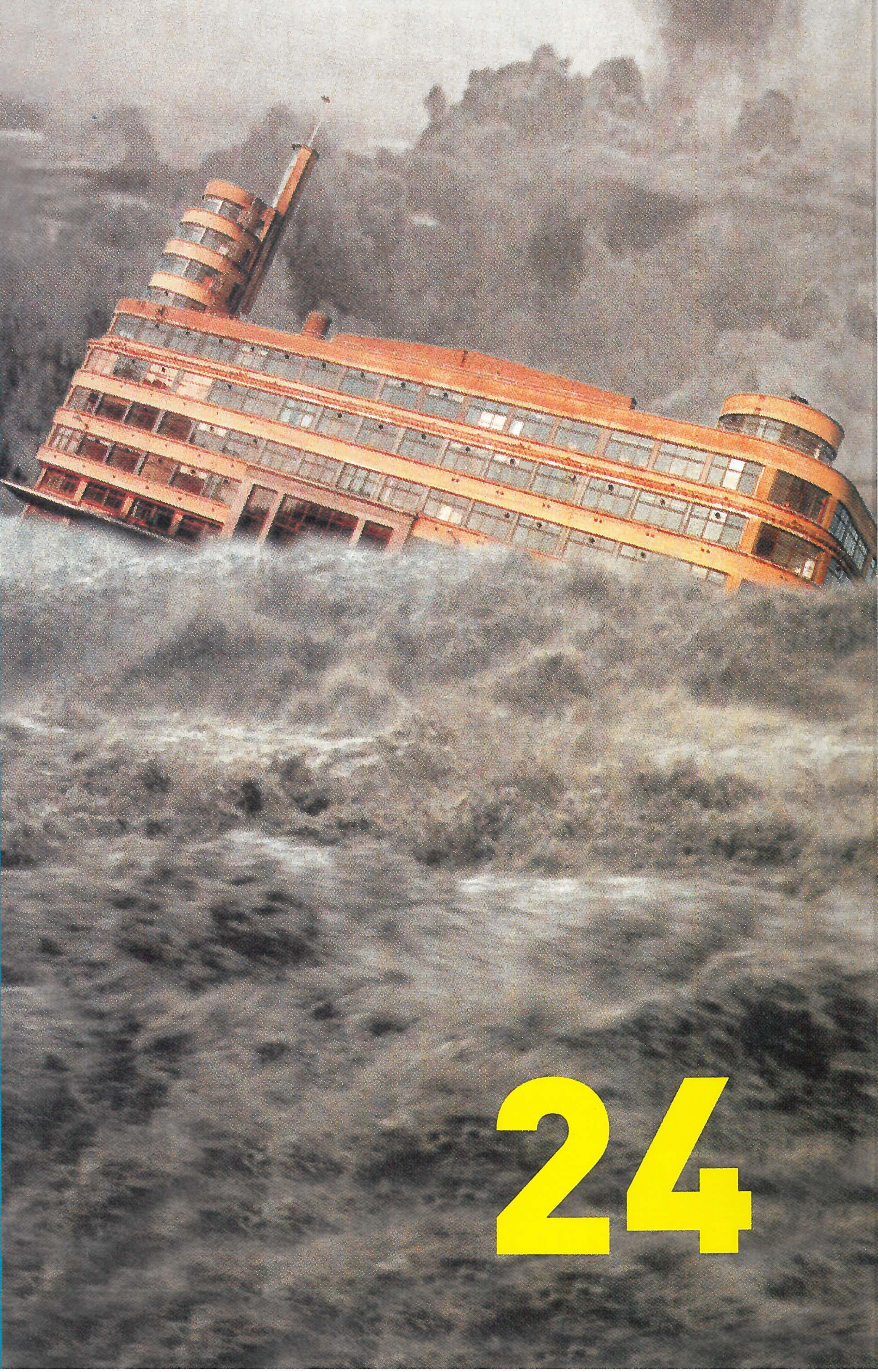

24

vzw BASTT
Azalealaan 30
B-1030 Brussel

Driemaandelijks
Jaargang 6
september 2002

In Ear Monitoring

That only costs 779 € excluding VAT

A personal and wireless In Ear Monitoring System

Following the immensely popular Evolution wireless and wire connected microphone and headphone series we have developed a remarkable wireless In Ear Monitoring system. Top quality which you may expect from Sennheiser at a price which no other available system can match. Don't waste time - allow yourself the ultimate freedom on stage.

- eight adjustable presets
- multi channel operation, allowing the use of several In Ear Monitoring systems at the same time
- 'limiter' system for a safe volume, can also be switched off
- the option of switching between stereo and Focus mode; for a personal mix of two mono channels

SENNHEISER

evolution
The Microphone Series

Sennheiser Belux bvba, Brusselsesteenweg 496, bus 1, 1731 Zellik, Tel: 02/466 44 10 Fax: 02/466 49 20
Sennheiser Nederland BV Televisieweg 62 1322 AM Almere Postbus 50050 1305 AB Tel: 036 535 84 44 Fax: 036 535 84 99

DRIEMAANDELIJKS
TIJDSCHRIFT VOOR
THEATERTECHNIEK
THEATERARCHITECTUUR
SCENOGRAFIE

Jaargang 6
Nr. 24 - september 2002

Proscenium is een publicatie van
BASTT
Belgische Associatie
van Scenografen en Theatertechnici vzw
aangesloten bij OISTAT

Secretariaat, redactie,
correspondentie, advertentie
Azalealaan, 30
B-1030 Brussel
tel.: 02 215 08 52
fax: 02 241 44 76
e-mail: proscenium@bastt.be, bastt@bastt.be
website : www.bastt.be

Hoofdredactie
Rose Werckx

Werkten mee aan dit nummer
Dré Darden
Luc Dhooghe
Ivo Kersmaekers
Jerôme Maeckelbergh
Bert Middelweerd
Aafje Terwey
Elke Van Campenhout
Marc Vandermeulen
David Vanparrys
Rose Werckx

Cover
"The previous Radio & Televison building"
1935-1995-Brussels
Affiche: Sint-Lukasarchief

Druk
Sintjoris - Nevele

Vormgeving
Jo Klaps voor www.brusselslof.be

Prijs per nummer: 5,00 €
Abonnement (4 nrs.): 18,00 €
Bank: 402-5525161-38 van BASTT vzw

Teksten, foto's en illustraties
mogen enkel worden overgenomen
mits voorafgaande schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Verantwoordelijke uitgever
Jacques Berwouts
Kunstenaarsstraat 100
B-9040 Gent

Adverteerders:
ADB-TTV Technologies – AMPCO Belgium – AMPTEC Stage & Studio Technology – ARTIST Flightcases – DEE Sound & Light – EML Productions – JOYSTICK Audio – MEGALIGHT – PHLIPPO Showlights – RHINO RIGS – SENNHEISER Belux – SERVIOTEC – SOUND LIGHT Productions – STAKEBRAND – TTAS - VERBIEST

INHOUD

06

Nieuwe media
"IK VERMOED DAT IK EEN FILTER IN MIJN HOOFD HEB"

Een interview met videomaker-componist Walter Verdin

11

Theatertechniek
VERSLAG TECHNOLOGY COMMISSION OISTAT

London juni 2002

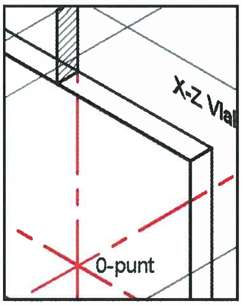

12

Theatertechniek
"GRENSOVERSCHRIJDEND GETEKEND"

De Europese tekenstandaard voor Technische Communicatie in Theater

15

Theaterarchitectuur
DE RESTAURATIE VAN HET FLAGEYGEBOUW

Geluidsfabriek uit het Interbellum, cultuurtrefpunt voor de 21ste eeuw

26

Veiligheid
VEILIG WERKEN MET DERDEN

Een verslag van de Contactdag in Leuven op 7 juni 2002

Verder
VARIA
J.T.S.E. BEURS
BASTT-NIEUWS
IN MEMORIAM

HYDRA 250 SCAN

EEN BUG : DE PRIJS !!!

* 250 kringen
* tot 60 bewegend licht
* 30 kleurwisselaars
* 999 pagina's van 24 of 48 subs
* 999 chasers
* 999 macros
* 999 groepen
* 2 weergaveregisters met Go toets
* 4 DMX uitgangen
* 1 DMX ingang
* 99 banken voor posities
* 99 banken voor kleuren
* 99 banken voor gobo's
* direct toegang tot de banken
* voorgeprogrammeerde figuren
* ingebouwd toetsenbord
* gebruiksvriendelijk
* RS232, RS485, SMPTE en Midi
* al 14 toestellen in dienst binnen theater en cultureel centrum

RAADPLEEG ONS VOOR EEN DEMO !!!

MEGALIGHT nv: 13 D Parnassiusgaarde 1050 Brussel
tel: 02/512.05.25 fax:02/512.87.54 E-Mail: info@mega-light.be

VARIA

CONCERTGEBOUW WIL GELUIDSKUNST IN HUIS HALEN

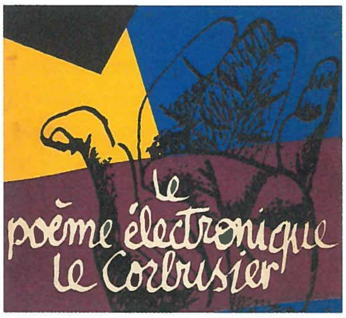

Het Concertgebouw in Brugge wil zich specialiseren in geluidskunst. Dat zei artistiek directeur Lieven Bertels naar aanleiding van de opening van *Wav*, een circuit met geluidsinstallaties langs de Brugse reien en een initiatief van Brugge 2002.
De leiding van het Concertgebouw denkt eraan om van *Wav* een tweejaarlijkse happening te maken, maar wil ook de geluidskunst een plaats geven in het Concertgebouw.
Met Philips in Eindhoven wordt onderhandeld over de aankoop van *Poème électronique*, een geluids—sculptuur van Edgar Varèse (1883-1965). Ze was speciaal ontworpen voor het Philips-paviljoen van Le Corbusier en Xenakis voor de Expo '58 in Brussel. De toen futuristisch ogende multimediale installatie combineert beelden, lichtprojecties, muziek en klank.
De originele, acht minuten durende soundscape krijgt een vaste plaats in het Concertgebouw. Lieven Bertels: "De collectie met historische geluidskunst moet verder groeien in Brugge. Daarnaast willen we ook nieuwe opdrachten geven aan componisten. We dromen van een vaste traditie, zeg maar een zaterdagnamiddag waarop de geïnteresseerde bezoeker de geluidsinstallaties in het Concertgebouw in actie kan zien."
Wav : nog tot 15 september in Brugge.
De meeste installaties zijn elke dag te beluisteren van 15.00 tot 22.00 uur.
Info: www.brugge2002.be/wav

IN HET THEATERMUSEUM: "MOZART EN DE OPERA IN NEDERLAND"

Theater Instituut Nederland presenteert in zijn Theatermuseum vanaf woensdag 10 juli tot maandag 13 januari 2003 de tentoonstelling *Mozart en de Opera in Nederland*. Aan de hand van unieke en historische materialen in combinatie met beeld- & geluidsfragmenten, ervaart de bezoeker de sensatie van de voorstellingen van Mozart's opera's die in Nederland werden opgevoerd sinds het einde van de 18de eeuw.

De opera's van Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791)

"Toverfluit", 1995, regie Pierre Audi, Decor Karel Appel
foto: Ruthwalz

kennen in Nederland een rijke opvoeringgeschiedenis. Een uitgelezen selectie prenten, tekeningen, decor- en kostuumontwerpen, kostuums, maquettes, foto's, affiches en uiteraard video- en klankopnamen geeft een indruk van twee eeuwen opera van Mozart in Nederland. " *Mozart en de Opera in Nederland*" heeft onder meer aandacht voor Die *Zauberflöte, Don Giovanni* en Pierre Audi's enscenering van *Mitridate, re di Ponto*.De vormgeving is van Peter de Kimpe.
De tentoonstelling is te bekijken vanaf 10 juli 2002 tot 13 januari 2003 in het Theatermuseum van Theater Instituut Nederland, Herengracht 168 te Amsterdam.
Informatie : telefoon : 0031 20 551 33 00, www.tin.nl.
Open: dinsdag t/m vrijdag van 11.00 tot 17.00 uur, zaterdag en zondag van 13.00 tot 17.00 uur.
Entree: 3,85 Euro.

"DE ROODE MORGENZON BLONK TWIJFELACHTIG IN HET OOSTEN...".

Het A.M.V.C. wil instructieve en wetenschappelijk onderbouwde tentoonstellingen aanbieden en tegelijk een breed publiek aanspreken.
Met "*Leeuwen van Vlaenderen. Hendrik Conscience in XIII hoofdstukken*" opent dit letterenhuis verrassend met een confrontatie tussen foto's uit het arme Vlaanderen in de tijd van Conscience tijd en een film die Vlaanderen vandaag schetst.
Stof genoeg, want de man die zijn volk leerde lezen is ook de man die zijn volk leerde feesten. Zonder de roman van Conscience zou niemand nog weten wat de Guldensporenslag eigenlijk betekent, laat staan dat er een haan naar zou kraaien!
In september wordt een educatieve brochure voorgesteld. Ook leuk is het voor de gelegenheid gebouwd theatertje waar de Antwerpse Poesjenelle-kelder geregeld "*De Leeuw van Vlaenderen*" speelt.
... tot 31 december 2002 in het A.M.V.C.-letterenhuis - Antwerpen.
Inlichtingen: tel.: 03 222 93 20,
www.antwerpen.be/cultuur/AMVC

ROSAS FEEST VERDER...

Naast dans staat dit seizoen ook de tentoonstelling ROSAS XX in het Brusselse PSK op het programma, gecureerd door Michel Uytterhoeven.

ROSAS XX vertelt over het fascinerende traject dat choreografe Anne Teresa De Keersmaeker en haar dansgezelschap Rosas sinds 1982 in het landschap van de podiumkunsten afgelegd hebben. Het is meteen het verhaal van de emancipatie van de hedendaagse dans in Vlaanderen en de onmiddellijke erkenning van een nieuwe "Vlaamse golf" op podia tot ver buiten de grenzen. Een soms moeizaam gevecht van de marge naar het centrum, van nomadisme naar instituut, van een genereus toekomstperspectief door de creatie van een dansopleiding, nl. PARTS met de eigenzinnige signatuur van Anne Teresa De Keersmaeker.

Het geheel loopt doorheen een onuitgegeven parcours van het Paleis voor Schone Kunsten en laat ruimten die door architect Victor Horta als tentoonstellingszalen bedoeld waren, opnieuw ontdekken. ROSAS XX vraagt aandacht voor de genese en structuur van het choreografisch creatieproces (gulden snede, spiralen, Fibonaccireeksen), de lijfelijk-artistieke inbreng van de dansers, de culturele context waarin het oeuvre kon ontstaan, de impact van tekst en muziek, de emotionele leitmotiven.

Het traject biedt een bijzondere inkijk op het fenomeen dans op het niveau van kinderen door een samenwerking met Art Basics for Children, legt een choreografische structuur bloot in een video-installatie van Thierry De Mey, geeft inzicht in de ontwikkeling van het zo specifieke Rosasdansvocabularium, wil voor de duur van de tentoonstelling de beste dansbibliotheek van België huisvesten. Een aantal kunstwerken van o.a. Richard Long, Luc Tuymans, Juan Muñoz, Henri Michaux, Auguste Rodin, Alberto Giacometti en Ron Mueck kaderen het werk in het bredere perspectief van de kunstgeschiedenis.
ROSAS XX wil en kan de vluchtige, maar indringende belevenis van een dansvoorstelling van Rosas niet vervangen, maar laat de bezoeker iets ervaren van achter de coulissen, het labeur in de dansstudio, de champagne na de première.

Van 20 oktober 2002 tot 5 januari 2003
in het PSK in Brussel.

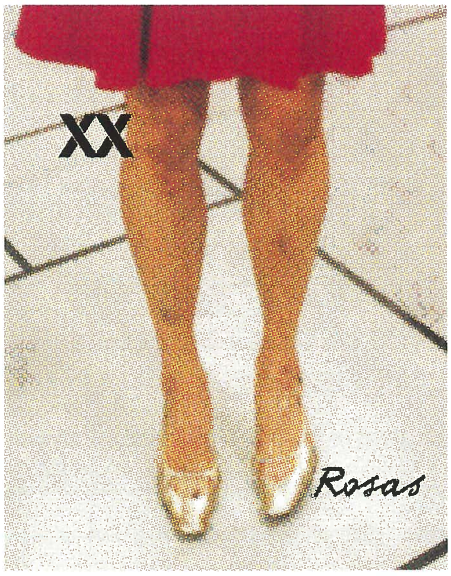

"IK VERMOED DAT IK EEN FILTER IN MIJN HOOFD HEB"

EEN INTERVIEW MET VIDEOMAKER-COMPONIST WALTER VERDIN

ELKE VAN CAMPENHOUT

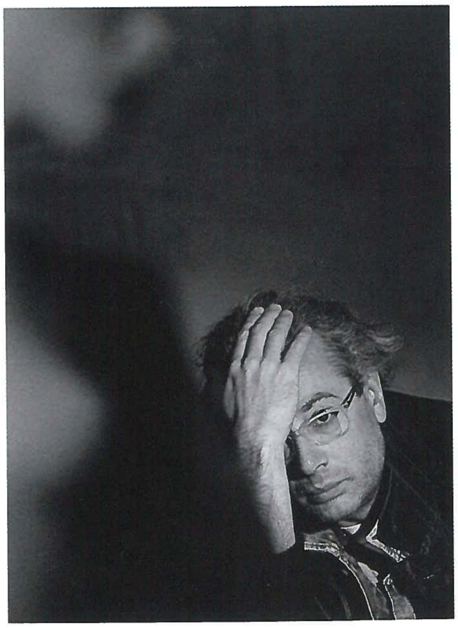

Walter Verdin, Foto Dirk Leunis

Videomaker, muzikant en beeldend kunstenaar Walter Verdin is van vele markten thuis. Al sinds 1978 maakt hij video-installaties en creëerde hij videoclips voor onder andere The Neon Judgement en Rick Tubbax & the Taxis. Hij maakte de onvergetelijke generiek voor Ziggurat en vele andere TV-programma's, werkte samen met choreografen als Anne Teresa De Keersmaeker, Wim Vandekeybus en Steve Paxton, en deelde het podium met regisseurs als Guy Cassiers en Theu Boermans. Maar bovenal is hij een gedreven en monomaan kunstenaar en muzikant, die al meer dan 20 jaar aan een even persoonlijk als herkenbaar oeuvre werkt. De vzw Corban, de structuur die hij sinds 1994 rond zich opbouwde, kreeg een jaar geleden structurele erkenning als muziektheatergezelschap. Een gesprek over vroeger en nu, over de sensualiteit van het technische en de Verenigde Staten van de Podiumkunsten.

De relatie tussen beeld en klank is in jouw werk altijd zeer belangrijk geweest. Als geen ander was je je bewust van het zeer persoonlijk karakter van het medium video bij het zoeken naar een eigen taal. Hoe evolueerde dat?

Het is zeker niet onbelangrijk om te zeggen dat ik in het begin vooral bezig was met muziek en schilderijen, en dus niet met bewegend beeld. Toen ik aan mijn videowerk begon, ging ik zeer gericht nadenken over het samengaan van beeld en geluid. Video verschilt namelijk fundamenteel van film, omdat bij video beeld en geluid al tijdens de opname op dezelfde drager samenkomen. Het was mijn motto, mijn bijbel, om die twee niet te scheiden, en op die manier te komen tot "zuivere" videokunst.
Als je de vraag stelt of video een nieuwe kunstvorm is, kom je tot de conclusie dat dit alleen kan als je die oorspronkelijke eigenheid respecteert. Anders creëer je enkel een surrogaat voor film. En dan kreeg je met film, zeker in de beginperiode, een veel beter projectieresultaat. Ik heb mijn taal dus ontwikkeld vanuit het typisch technische van video. Dus niet vanuit een vooropgesteld idee dat ik dan heb proberen te vertalen in een bepaald medium. Het is het medium zelf dat ik wilde onderzoeken vanuit het technische karakter van het medium zelf.
Een installatie die deze premissen uitstekend illustreert, is A Melody, een videotrack voor het videoconcert Videorhythmics (1984). Het principe is eenvoudig: iemand zit voor de camera, de persoon zingt en maakt geluiden. Het audiosignaal wordt versterkt in een video-input van een monitor gestuurd. Dat geeft witte horizontale lijnen in beeld: hoe hoger de frequentie; hoe smaller de lijnen. Hoe zuiverder de toon, hoe duidelijker afgelijnd. Deze monitor wordt op zijn beurt gefilmd en dat beeld dient als key-signaal, of matrix of sjabloon, voor het beeld van degene die zingt. Deze is enkel zichtbaar in de witte lijnen van het beeld. Als de persoon geen geluid maakt, blijft hij onzichtbaar, blijft het beeld dus zwart. Uit de opnames werden dan korte fragmenten, samples, gebruikt. Met de beelden en geluiden werd een melodie gemonteerd, gecomponeerd aan de montagetafel. De melodie werd dus nooit gezongen. In het videoconcert Videorhythmics werd deze tape dan als een soort basistrack, of rhythmbox gebruikt voor een live concert.

Een zelfde preoccupatie met de technische mogelijkheden van het medium zien we terugkeren in de recente videodansvoorstelling DASSTM, het derde deel van het Storm-drieluik. De voorstelling werd in vijf delen onderverdeeld, naar analogie van de vijf delen van een storm. Het belangrijkste in de creatie van de vijf delen was het ritme: een traag deel met climax (de opkomende storm), een hevig gedeelte (de eerste storm), een zeer rustig deel (het oog van de storm), een kort en hevig stuk (de tweede, heftigste storm) en een traag deel, de anticlimax (het wegtrekken van de storm).
Voor elk van deze delen werd (vooral) gezocht naar de juiste technologie en de juiste beelden om de gezochte atmosfeer weer te geven. Zo werd in het eerste deel gebruik gemaakt van houten tegels (tap-tiles), die op de vloer en tegen de muur werden bevestigd. Door op de tegels te gaan staan of er (zich) tegen te duwen wordt een geluidsample (via een geluidsampler) en een tekst in beeld (via een video-sampler) opgeroepen. De tekst wordt geprojecteerd over het beeld van de performer, die gefilmd wordt door een zwart-wit infrarood-camera.
In het tweede deel werd gebruik gemaakt van vier infrarood-stralen. Wanneer de performer een straal met haar lichaam onderbreekt, wordt het volume van een door een sequenser gestuurde audioloop opengezet.
Tijdens het oog van de storm staat de performer op een draaiplateau, waarrond zich lichtsensoren op de grond bevinden. Ze wordt van boven belicht. Door met haar armen schaduw te werpen op deze sensoren start ze videosamples (beeld en geluid) van een zangeres (Graziella

Bogianni), wiens hoofd we op een apart videoscherm zien. Voor de opname van deze samples improviseerde de zangeres gedurende 40 minuten voor de camera op de teksten van de gekozen fragmenten uit de stukken van Shakespeare. Hieruit werden uiteindelijk enkel klinkers geselecteerd, waarmee voor DA PRJCT een song werd gecomponeerd aan de montagetafel. In DA SSTM wordt de song niet gebruikt, maar enkel de bouwstenen ervan als improvisatiemateriaal.
Voor het vierde deel werd gebruik gemaakt van twee tap-tiles en een 'touch-sensor' op de grond en een touch-sensor op een stoeltje. Door de sensoren te raken of er op te springen worden videosamples van weerbeelden met gesproken tekst gestart.
In het afsluitende deel verft de performer haar lippen en oogleden blauw. Ze zit voor een camera, close-up. Het beeld is onderverdeeld in negen vlakken, waar negen verschillende toonhoogtes en woorden worden getriggerd. De woorden werden door een videosampler gegenereerd. Tijdens dit deel worden de woorden geleidelijk aan veranderd en ook de klanken van de samplers en de synthesizer. Op het einde blijven enkel woorden over in beeld en als geluid een sinus. De performer is niet meer zichtbaar in beeld.
Een videocamera, aangesloten op een computer met het programma BigEye, registreert de performer. Dit programma vertaalt een videobeeld in midi-signalen. Niet alleen kleur en intensiteit kunnen worden vertaald, maar ook beweging en grootte. De programmering is eenvoudig: het beeld wordt in verschillende velden onderverdeeld, waaraan toonhoogtes (van een synthesizer) worden gekoppeld. Deze worden aangestuurd door de huidskleur van de performer, die zich voor een achtergrond bevindt waar huidskleur in ontbreekt.

DA SSTM is een sterk technologisch georiënteerde voorstelling, maar hoe technisch het uitgangspunt ook mag zijn, toch zijn jouw beelden vaak van een onnavolgbare sensualiteit. In je dansvideo's zie je bijzonder gevoelige portrettering van lichamen, details van lichamen, poriën, of een onvrijwillige glimlach. Hoe komt het dat die beide elementen, het technische en het sensuele elkaar schijnbaar moeiteloos lijken te vinden in je werk?

Ik vermoed dat ik een filter in mijn hoofd heb. Het is mijn keuze geen rimpelige grijsaards in beeld te brengen, maar bij voorkeur een mooie vrouw, omdat dat veel minder vragen oproept. Het is veel prettiger om naar te kijken, en daardoor ook inhoudelijk minder dwingend. Een mooie vrouw is evidenter dan een lelijke, zoals een mooie zonsondergang. Als je kiest om tijdens een zonsondergang de andere kant op te filmen, roept dit automatisch vragen op,

DA PRJCT, Walter Verdin © 2000

Monoloog van Fymiyo, Walter Verdin © 1989

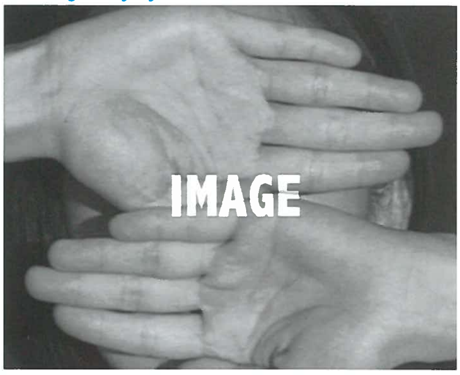

DA SSTM, Walter Verdin © 2001

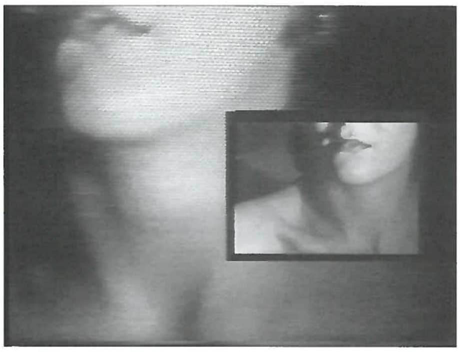
JA-RHYTM, Walter Verdin © 2000

waardoor de betekenis veel zwaarder zal doorwegen. In mijn werk is de betekenis ondergeschikt aan de ervaring zelf. Mijn werk is dus inderdaad sensueel, maar dan in de betekenis van zintuiglijk, en zonder erotische lading. Het zijn beelden die van zoveel mogelijk betekenis zijn ontdaan, en daardoor dichter aansluiten bij de zintuiglijke ervaring, los van de ruis die wordt gegenereerd in het zoeken naar betekenis. Dat is ook de reden waarom ik op een bepaald moment gestopt ben als Vlaamse zanger: omdat ik steeds meer geïnteresseerd geraakte in de technische mogelijkheden van de rhythm box en de synthesizer die op dat moment ingang vonden in de muziekwereld, en met het rechtstreeks zintuiglijke van die instrumenten. Tekst werd op dat moment minder belangrijk.
Het heeft natuurlijk ook veel te maken met de mogelijkheden die ik gekregen heb. In mijn beginjaren kon ik altijd terecht op de Leuvense Audiovisuele dienst, waar ik 's nachts kon monteren, en de audiostudio gebruiken. Ik kon dus ongelimiteerd opnemen, kopiëren, loops creëren, enzovoorts. Zo zag ik uiteraard een wereld van mogelijkheden opengaan. Als jongen was ik al zeer jaloers op een vriend die een bandopnemer had met een SOS-systeem: de mogelijkheid om "sound on sound" op te nemen. Ik was even jaloers als geïntrigeerd door dat materiaal, en dat was later niet anders.

Mag ik stellen dat je werk in enige mate gestuurd of misschien zelfs beperkt wordt door de mogelijkheden van de techniek?

De technische ontwikkeling van video heeft te maken met heel veel dingen. Ingenieurs hebben een zeer grote invloed op zowel muziek, als de beeldtaal van TV en video. Toen de rhythm box werd uitgevonden, waren zij diegenen die bepaalden welke klanken mogelijk en welke niet mogelijk zouden zijn. De mensen die met deze instrumenten aan het werk gaan, worden hier altijd mee geconfronteerd. In eerste instantie wilde men een drumgeluid of een viool zo precies mogelijk namaken, en dus ontstonden er samplers en synthesizers. Nu steekt er vanuit de danswereld een veel grotere creativiteit de kop op. Op dit moment gaat men met de technologie aan de slag, zonder nog bestaande klanken te willen imiteren. Ik herinner me nog Stevie Wonder's Songs in the Key of Life beluisterde, en dat ik verbijsterd was door de klank van die violen die geen violen waren. Veel wordt bepaald door de beschikbare technologische mogelijkheden.
De laatste jaren zijn de technologische mogelijkheden van zowel video als muziek gevoelig uitgebreid. Wordt het op dit punt niet moeilijk voor een jonge kunstenaar om toegang te krijgen tot het hele spectrum?
Dat denk ik niet. Er is nu ook veel meer technologie beschikbaar. Er worden - binnenkort zelfs in Brussel - cursussen georganiseerd. IMAL organiseert een MAX-cursus, het beroemde programma van het IRCAM in Parijs, en die workshops zijn meteen uitverkocht. Maar naast deze meer 'professional' programma's heb je heel wat verschillende 'interactieve', 'multidisciplinaire' software De technologie is op dit moment juist veel toegankelijker geworden, en daardoor ook veel interessanter.

In de loop der jaren fungeerde je niet alleen als onafhankelijk kunstenaar, maar heb je ook vaak samengewerkt met andere disciplines. Je maakte

DA SSTM, Walter Verdin © 2001

WALTER VERDIN

°1953, Anderlecht/Brussel - Videomaker / componist

Eigen Video's

1978 **Grasgroen-bericht** (15:07)
1981 **Video-dance Nr.1: Minimalize** (11:27)
1982 **Percussion** (3:49)
1984 **Videotracks, part 1:**
Ja-Rhythm, Videotrack N°4 (4:22)
A Melody, Videotrack N°3 (6:06)
A Bathroom, Videotrack N°2 (4:25)
1985 **Videomotions, part 1:**
A Car, Videomotion N°5-short (4:49)
A Laska, Videomotion N°10-short (3:40)
A Freckle, Videomotion N°7 (4:58)
A Plane, Videomotion N°9 (6:56)
Videotracks, part 2:
A Laska, Videotrack N°10 (9:13)
A Libretto, Videotrack N°1 (5:35)
Videomotions, part 2:
An Imagination, Videomotion N°6 (5:24)
A Cut & A Wipe, Videomotion N°8 (5:45)
A Shadow, Videomotion N°14 (6:10)
Somewhere Else / In The Meantime (27:28)
Video d'Ameublement for Somewhere Else (60:00)
Video d'Ameublement for Parties (47:00)
A Message 1 (0:19)
A Message 2 (1:23)
An Interview 1 (1:09)
An Interview 2 (3:26)
1986 **Maal Drie** -met Walter Hus/ piano-improvisatie (10:21)
Sonate, part 3 -videotrack voor Walter Hus (7:00)
1995 **Corban**, (54:50)
1996 **Ex*Africa, demotape** (12:17)
2001 **X<Soli – Train to Abidjan** (5:50)
X<Djabara – Bus to Grand-Bassam (5:02)

Videoconcerten, -installaties en tentoonstellingen

1984 **Videorhythmics**
video-concert (toernee door België)
1985 **Somewhere Else / In The Meantime**
video-concert (Brussel)
Hus / Verdin
video-concert (Den Haag/Antwerpen)
1986 **Preview / Review**
videoinstallatie (Rennes/Leuven/Waregem)
1987 **Women and Airplanes**
multimediale installatie (Leuven/Brussel)
Radio Matonge
videoinstallatie
(toernee door Vlaanderen+Muhka)
1990 **Faces / Colors / Landscapes**
multimediale installatie (Sitges/Frankfurt)
1993 **Videolepsia**
multimediale installatie (A'pen/Kortrijk)
1995 **Videoinstallaties in treinen**
éénmalige compilatie van installaties ter gelegenheid van *Leuven Literair à la carte*, met o.a. de creatie van **YOYO...**, de installatieversie van de intro voor het theaterstuk De Pijl van de Tijd (regie Guy Cassiers)
1996 **ice**
tentoonstelling en boek
(Leuven/Gent/Rotterdam...)
MOVING - dia-installatie (Leuven/Gent)
EYE - dia-installatie (Gent)
X<Afrika met o.a. Frank Michiels - video/concert (Brussel)
1997 **X<Afrika** - concert versie
(o.a. Kopenhagen, Amsterdam)
1998 **X<Afrika 3.0** - kleine versie (Brussel)
X<Afrika 3.1 -
uitgebreide kleine versie (o.a. Helsinki)
X<Afrika 4.0
nieuwe instrumentale grote versie
(Rotterdam)
1999 **KAGI** – video installatie (Strombeek-Bever)
The Angel of History
film- en video installatie (Strombeek-Bever)
Storm - videodansvoorstelling (Leuven - Rotterdam - Dilbeek)
Gras – voor Axel Vervoordt (Antwerpen)
2000 **Hus/Verdin 2000**
video-concert (Parijs) remake van 1985
Golf – voor opening Begraafplaats Hoog Kortrijk – ism Koen Kessels
DA PRJCT - video-concert (Leuven)
2001 **DA SSTM**
music&video performance (Brussel – Keulen)

Videoclips

1981 **Breaking Up** - Rick Tubbax & the Taxis
1983 **Storingen** - Specimen & the Rizikoos
1987 **Miss Brown** - The Neon Judgement
1989 **Lovejet** - J.E.T.
Under the Weather - Devine & Statton
1990 **Deja Vu** - Poesie Noire
Taste of Candy - Poesie Noire

TV-generieken en spots

1985 **Spot BASF Video**
Micro Rocko
wekelijkse prijsvraag in Villa Tempo
(BRT-dienst Jeugd)
1986 **Kunst-zaken '87** (BRT-dienst Kunstzaken)
1987 **Videoline** (Kijkhuis-Kunstkanaal-NL)
Kunst-zaken '88 -muziek-
(BRT-dienst Kunstzaken)
1988 **Verwant** (BRT-dienst Kunstzaken)
1989 **Spot CJP** (Beeldhuis-W.I.M.)
1990 **Sanseveria** (VTM)
E.M.I. (Beeldhuis)
1991 **Alle Vijf** (BRTN-dienst Wetenschappen)
Ziggurat (BRTN-dienst Kunst)
1992 **Teve-BLAD** (W.I.M.)
Tentoonstelling Anne Frank (Beeldhuis)
1993 **Kunstkanaal Vlaanderen**
(Kunstkanaal Vlaanderen)
1994 **kunstenFESTIVALdesArts**
(Kunstenfestival-Brussel)
1995 **Ziggurat** (BRTN-dienst Kunst)
Studio Brussel (Quattro)
1996 **Verhelst/Verhemelte**
(Standaard Uitgeverij)
2002 **Festival van Vlaanderen**
(Festival van Vlaanderen)

Video's / films voor theater en concerten

1986 **Souvenirs van het hart**,
beeldregie voor een project van Gerrit Timmers, Studio's Onafhankelijk Toneel (Rotterdam), in het kader van Interieur 1986, Het Kanaal, Kortrijk.
1990 **Blibs**, voor Bite, door Tie 3
1991 **Immer Carlo**,
voor Immer das Selbe Gelogen, door Ultima Vez (corealisatie met Wim Vandekeybus en Octavio Iturbe)
1992 **Videofragmenten voor Erts** door Rosas (corealisatie met Anne Teresa De Keersmaeker en Jean Luc Ducourt)
1994 een audiovisueel decor voor een voorstelling rond o.a. **Time's Arrow**, van Martin Amis, in een regie van Guy Cassiers (Kaaitheater)
1995 diadecor voor **"Angels in America"**, in een regie van Guy Cassiers voor Rotheater, Rotterdam. ***Prosceniumprijs 1995 en Gouden Gids Publieksprijs 1996***
1996 videoprojecties voor **De droom van America** van E. Albee, in een regie van Guy Cassiers, voor NTG, Gent.
videoprojecties voor **HMA (Hiroshima mon amour)** van M. Duras, in een regie van Guy Cassiers voor KunstenfestivaldesArts en Holland Festival.
1997 videoprojecties en video-installatie voor **Onder het Melkwoud** van Dylan Thomas, in een regie van Guy Cassiers voor Rotheater, Rotterdam.
1998 videoprojecties voor **De Sleutel** van Junichiro Tanizaki, in een regie van Guy Cassiers voor Rotheater, Rotterdam.
2000 videoprojecties voor **Tehillim** van Steve Reich, door Hermes Ensemble, onder leiding van Koen Kessels (DeSingel, Antwerp)
2002 videoprojecties voor **Gilgamesh** van Raoul Schrott, in een regie van Theu Boermans voor Burgtheater, Wenen

Theater- en dansvideo's

1986 **Frans/z**,

a video from a play by Dito'Dito (16:43)
4de prijs Theater Tape Festival, Amsterdam 1986

1987 **A Solo from Ens**, door Vicente Saez, chor. Vicente Saez (5:50)

1989 **Monoloog van Fumiyo Ikeda op het einde van Ottone Ottone**, door Rosas, chor. Anne Teresa De Keersmaeker (corealisatie met Anne Teresa De Keersmaeker en Jean Luc Ducourt) (6:23)
Ali / a 1001 Nightmare, Tie 3 (19:36)

1991 **Roseland**, door Ultima Vez, chor. Wim Vandekeybus (corealisatie met Wim Vandekeybus en Octavio Iturbe) (46:08)
Prague d'Or: Bohemian Crystal, Praag 1991 / IMZ Dance Screen Award, Frankfurt 1991 / National Film Board of Canada Price for Creativity, Montreal 1993.
Ottone, Ottone /1991, door Rosas, chor. Anne Teresa De Keersmaeker (corealisatie met Anne Teresa De Keersmaeker) (49:38+59:49)

1992 **Quarere**, door Mal Pelo, chor. Maria Muñoz/Pep Ramiz (22:19)
Goldberg Variations 1-15, by J.S. Bach, played by Glenn Gould, improvised by Steve Paxton and filmed by Walter Verdin (25:48)
La Mentira, door Ultima Vez, chor. Wim Vandekeybus (corealisatie met Wim Vandekeybus en Octavio Iturbe) (49:44)
De Gouden Beer voor "Bester Experimentalfilm" op het "Festival der Nationen, Film & Video noncommercial", Ebensee 1993.

1993 **Goldberg Variations 16-30**, by J.S. Bach, played by Glenn Gould, improvised by Steve Paxton and filmed by Walter Verdin (27:42)
De Parc #1410, Hotel Solo Montreal, door Angels Margarit, Chor. Angels Margarit, Mudances, Barcelona (20:10)
Genomineerd op de "6ème Grand Prix International Vidéo Danse" (1993) in de categorie Création Vidéo Danse.

TV- programmma's

1988 **Olivier Messiaen, Méditations sur le Mystère de la Sainte Trinité** - pour Orgue, met Joris Verdin, orgel -voor "Verwant"(BRT)

1989 **Frank en Koen Theys, Die Walkure**, voor "Verwant" (BRT)

1990 **Maandprogramma** FilmNet Belgium

1992 **Ich bin auf dem wasser geboren**, over Wim Vandekeybus' Immer dasselbe gelogen voor "Ziggurat" (BRTN)

1998 **C'est comme ça**, reportage over een Vlaamse beenhouwerij in Ouagadougou, Burkina Faso (VRT-De wereld is klein)

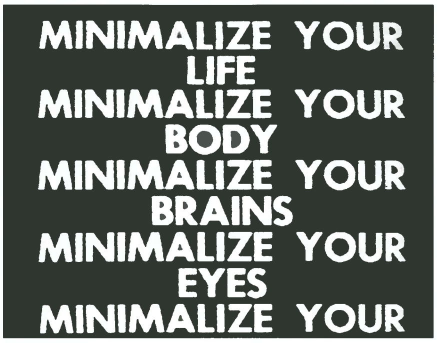

Minimalize, Walter Verdin © 1981

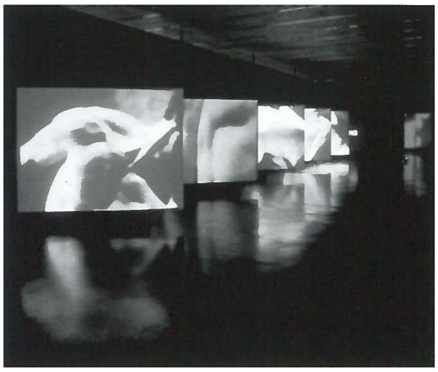
Moving, Walter Verdin © 1996

Somewhere else in the meantime, Walter Verdin © 1985

dansvideo's van onder andere Rosas, Ultima Vez en Steve Paxton. Je hebt in het theater gewerkt voor Guy Cassiers en Theu Boermans. Hoe kijk je daar nu op terug?

Het blijft een problematisch concept. In het nieuwe voorstel voor het kunstendecreet, zie je ook weer die drang naar het multidisciplinaire de kop opsteken. De behoefte om de schotten tussen de verschillende disciplines weg te halen. Mijn vrees is dat alles dan toch weer zal gereduceerd worden tot het model van de Verenigde Staten van de Podiumkunsten. Er zijn heel wat kunstenaars wiens werk gepatroneerd wordt door de podiumkunsten, dus moet men zich in die normen inpassen. Ik heb bijna mijn hele carrière op de rand van de podiumkunsten gebalanceerd en ik word nu zelfs erkend als muziektheater. Ik ben er zeer gelukkig mee dat de adviescommissie voor muziektheater me deze kans heeft gegeven. In de nieuwe structuur zou er ruimte vrijgemaakt worden voor multidisciplinaire initiatieven, waardoor er een makkelijker werkbaar kader ontstaat voor mensen die "discipline-overschrijdend werken. Maar ik ben bang dat deze projectenpot helemaal zal opgesoupeerd worden door bestaande festivals, kunstencentra en podiumgezelschappen die hun werk een beetje hedendaagser willen inkleden... Het is toch ook opvallend dat het nieuwe PSK, dat zich profileert als een nieuw centrum voor het multidisciplinaire, opent met een tentoonstelling over Anne Teresa De Keersmaeker.
Mijn ervaring leert me dat het blijkbaar moeilijk samenwerken is met theatermakers, omdat ze uiteindelijk altijd bezig zijn iets op de scène te zetten. Als ik bijvoorbeeld kijk naar de recente samenwerking met Theu Boermans in het Burgtheater, kom je tot toestanden, waarbij er uiteindelijk in videomateriaal wordt geschrapt omdat - na de première nota bene - blijkt dat de acteurs er niet mee overweg kunnen. Zo'n beslissing wordt dan genomen zonder mij - tenslotte de auteur van de beelden - te kennen. Dan besef je toch wel heel sterk dat je als videomaker niet behoort tot de artistieke maar tot de technische crew. Met de dansvideo's ligt het nog enigszins anders, omdat het uiteindelijk resultaat toch nog altijd video wordt. In mijn opdrachtwerk voor choreografen, heb ik echter meestal moeten herontdekken, samen met de choreograaf, wat ik 15 jaar ervoor als videomaker al had uitgevonden. De samenwerking met choreografen liet mijn eigen evolutie/onderzoek maar al te vaak stagneren. En de eindproducten kwamen uiteindelijk toch ook grotendeels in de danswereld terecht en niet in de videokunstwereld, waar ik mezelf meer thuis voel(de).

Voor zijn eerstvolgende project Title Safe, gaat Verdin het dan ook binnen de eigen gelederen zoeken.
"Voor dit project heb ik collega-videomakers aangesproken om een bijdrage te leveren. Het is een confrontatie tussen het werk van een aantal mensen die ik als kunstenaar apprecieer, en een structuur die door mij wordt gegeven. Eigenlijk zou dit werk een soort statement kunnen zijn. Een bewijs van het feit dat mediakunst wel degelijk leeft in Vlaanderen."
Wie graag eens (opnieuw) wil kennis maken met het werk van Walter Verdin kan op 29, 30 en 31 augustus terecht in het kunstencentrum Nadine, waar deze video-installatie te zien zal zijn. Het persbericht licht alvast een tipje van de sluier op:
"Er is geen opgelegd thema; elke kunstenaar werkt autonoom aan de hand van enkele eenvoudige ritmische en technische montageregels. De korte video's worden achter mekaar getoond als strofes van een lange muzikale compositie en afgewisseld met een muzikaal thema (refrein) dat Verdin componeert en uitvoert. De beat staat vast en is het enige kader: 125 BPM, of twaalf frames per beat."

RHINO RIGS

HIJSTECHNIEK: TRAININGEN
RIGGING: ADVIES & ONTWERP
TREKKEN, KLIMTAKEL & TRUSS
TRUSS: KEURINGEN & INSPECTIE

'Door Ervaring Hijser'

Drs. RINUS BAKKER
DOLLARD 300 9204 CZ DRACHTEN
Tel: +31 (0) 512 - 547 475
Mob: +31 (0) 6 - 532 88 4 77
Fax: +31 (0)512 - 547 815
E-mail: bakker.walda@planet.nl

OVER 20 YEARS OF EXPERIENCE

Is ontsnapping mogelijk aan Murphy's Law?
Cursus volgen?
Vraag naar het programma 2002-2003

SLP
SOUND•LIGHT•PRODUCTIONS BVBA

La Linea BVBA
Studio facilities

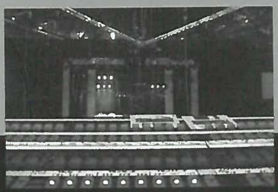

uw partners in verkoop

KS-AUDIOSYSTEMS
Bouwstenen voor perfectie

uw partners in verhuur

LICHT (SLP)
MA-lighting, ADB, Strand, Martin, Movitec,...

KLANK (SLP)
Crest, KS, Yamaha, QSC, Nexo, Soundcraft,...

STUDIO (LaLinea)
Amek Big 44/24/2 with Super true automation and virtual dynamics, Lexicon, TC electronics, focusrite, TL-audio, Shure, Sennheiser,...

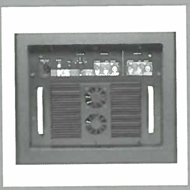

MEMBERS OF THE AVLP-GROUP

AVLP
audiovideo&lightproductionsnv

+32 (0)3/641 62 30

VERSLAG TECHNOLOGY COMMISSION OISTAT LONDON

Juni 2002

IVO KERSMAEKERS

Dit jaar werd de bijeenkomst van de technology commission georganiseerd door de ABTT, the association of British theater technicians.
Dat de vergadering plaatsvond in Londen, was natuurlijk een pluspunt voor theaterliefhebbers: West End lag aan onze voeten.
Veel gelegenheid tot theaterbezoek was er helaas niet.
De bijeenkomst van de technology commission was slechts één van een fiks aantal evenementen.
Tegelijkertijd was er een colloquium over Theater Sound Design, georganiseerd door de OISTAT Scenography Commission's "Sound Working Group", een conferentie over Theaterarchitectuur en -technologie en de "ABTT theatershow, een soort mini Plaza, waar de nadruk op theatertechniek lag.
Vooral de - overigens zeer interessante - lezingen over theaterarchitectuur en -technologie genoten wereldwijde belangstelling.
Deze aandacht straalde ook af op de bijeenkomsten van de technology commission. Deze keer mochten we collega's verwelkomen uit de USA, China, Canada, Oostenrijk, Duitsland, Polen, Spanje, Frankrijk, Nederland, Finland, Israël, en natuurlijk uit gastland Groot Brittannië.

Op de agenda bemerkten we vooral de verslagen van de verschillende werkgroepen die afgelopen jaar aan het werk waren.

De Theateratlas
De internationale technische fiche begint haar weg te vinden naar de gebruikers.
Deze fiche wordt door alle landen als functioneel en voltooid beschouwd, en de werkgroep theateratlas wordt dan ook opgeheven.
De Commissie wil echter iedereen oproepen niet te veel stil te staan bij de vorm, maar deze vooral te zien als middel om tot een makkelijker technische communicatie te komen, ook over de talen heen.
Daarom moeten we er ook naar streven om beeldmateriaal en tekeningen bij te voegen, vooral nu we ook een prima Europese standaard voor theatertechnische tekeningen hebben. Hierover leest u meer elders in dit nummer

Radiomicrofoons
Een paar jaar geleden besloot de Technology Commission om de zenderwetgeving van een zo groot mogelijk aantal landen te verzamelen en te bundelen.
Het internationale overzicht is te bekijken op de

Werkvergadering van de Technologie Commision in het Strand Hotel

Opening van de "Theatre Engineering and Architecture 2002" in het "Lecture Theatre" van de Savoy Place.

OISTAT website (www.oistat.nl).
Sindsdien heeft het verspreiden van informatie over het web echter zo'n hoge vlucht genomen, dat deze wetgevingen makkelijk terug te vinden zijn.
Ook deze werkgroep heeft zijn dienst gedaan, en kan haar werkzaamheden beëindigen.

Standaarden en Normen voor theatertechnische apparatuur
De werkgroep heeft de normen verzameld die bestaan voor mechanische uitrustingen van theaters en zo tot een Europese of zelfs een ISO norm te komen.
Het blijkt echter dat in de meeste landen geen specifieke normen bestaan.
Wereldwijd zijn er slechts drie landen zijn met een eigen normering, nl. Oostenrijk, Duitsland en Finland, die zijn normen gebaseerd heeft op de Duitse norm
Voor de geïnteresseerden: de Oostenrijkse normen zijn te vinden (ook in Engelse vertaling) op de homepage van de ÖTHG op www.oethg.or.at. Zoek onder "information" en "Normen für Bühnentechnik".

Internet
Omdat de meeste werkgroepen overbodig werden gemaakt door de spectaculaire uitbreiding van het internet, leek het vanzelfsprekend om een nieuwe werkgroep in het leven te roepen. We stelden dan ook een team samen dat zal uitzoeken hoe de theatertechnische communicatie via het internet bevorderd kan worden.
Aangezien het vaak om taal- en cultuurverschillen draait, werd er voor gekozen uit elk werelddeel een lid te kiezen:
Wai-Hung Yu voor Azië, David Ramsey voor Amerika en ondergetekende voor Europa.
Wie suggesties, ideeën, oplossingen heeft mag me contacteren op ivo@studio100.be

Voorts mochten twee gasten hun project voorstellen aan de commissie:

Jerôme Maeckelbergh stelde zijn internationale TheaterTechnische gids op cd-rom voor.
Inderdaad, een uitbreiding van de bij ons al gekende TT gids.
We willen onderzoeken wat de meerwaarde is van een internationale versie, en wie geïnteresseerd is om mee te doen.

Michael Ramsaur van de Education Commission besprak het programma dat de OISTAT in petto heeft voor de Praagse Quadriënnale.
Het programma zal toegespitst worden op de opleiding van studenten, niet alleen op het vlak van scenografie, maar ook inzake licht- en klankontwerp.

Tot slot pikten we nog een dagje mee van de conferentie over Theaterarchitectuur en -technologie.
Aan een tempo van acht lezingen per dag, op drie locaties tegelijkertijd, was het vooral moeilijk om te kiezen!
Het hoge niveau van de sprekers (waaronder coryfeeën zoals Richard Pilbrow) maakte dit initiatief tot een waar festijn.

Dank aan onze Britse collega's voor de prima organisatie en de hartelijke ontvangst.

Als afsluiter een boottocht op de Thames

Foto's Jerôme Mackelbergh

DE EUROPESE TEKENSTANDAARD
VOOR TECHNISCHE COMMUNICATIE IN THEATERS

GRENSOVERSCHRIJDEND GETEKEND

AAFJE TERWEY EN BERT MIDDELWEERD

In het voorjaar van 1998 werden in Amsterdam de eerste resultaten zichtbaar van een samenwerkingsverband van de Europese Scholen voor Theatertechniek in de vorm van het project Technical Theatre Arts. Gedurende een periode van tien dagen ontmoetten studenten en docenten van de Central School of Speech and Drama (Londen), l'École National Supérieure des Arts et Techniques du Théatre (Lyon), de Technische Fachhochschule (Berlijn) en de Opleiding Theatertechniek (Amsterdam) elkaar. Er werd overlegd en samengewerkt aan verschillende projecten. Het belangrijkste doel van deze eerste ontmoeting was elkaars opleidingen, theaterachtergronden en landsgebonden manier van werken beter te leren kennen.

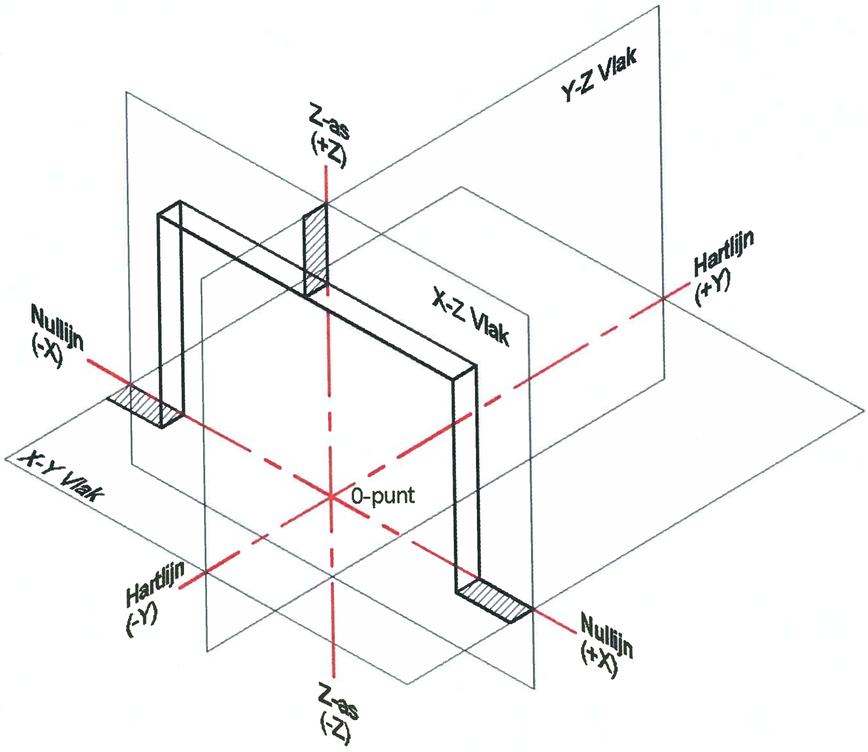

Definitie assenstelsel

De Europese tekenstandaard is het resultaat van de samenwerking tussen de theatertechnische opleidingen op HBO-niveau. Op initiatief van de Technische Fachhochschule en ondersteund door een Europese bijdrage uit het Socrates-programma werd het project 'Technische communicatie in en voor theaters' gestart. Hierbij lag de nadruk op het gebruik van computers voor tekenen en voor het digitaal sturen van de tekeninformatie.

Het leek logisch van start te gaan met een inventarisatie van het al geleverde werk op dit gebied en om degenen die er beroepshalve mee werken te betrekken bij het project. Waar mogelijk werd gebruik gemaakt van bestaande normen en standaards. De scholen nodigden hun landelijke verenigingen voor theatertechniek (alle leden van de OISTAT, de International Organisation of Scenographers, Theatre Architects and Technicians) en andere geïnteresseerden uit om mee te werken.

Er werden belangrijke ontdekkingen gedaan. In Nederland, waar men gewend is aan het voortdurend reizen met voorstellingen, worden de theatertechnische tekeningen door een centraal orgaan (Stichting Tekening) gemaakt. In Groot-Brittannië bestaat een samenwerkingsverband van de verschillende operahuizen, waar de tekeningen die zij van theaterlocaties hebben gemaakt, gedeeld worden. Om dit mogelijk te maken, is het initiatief genomen om een standaard te maken waarin is opgenomen hoe te meten, te tekenen en te communiceren over de betrouwbaarheid van de tekeningen. Uiteindelijk werd dit initiatief van Steve Green (Scottish Opera) en zijn collega's het startpunt en de solide basis van de tekenstandaard.

Woordenboek

We weten allemaal dat communiceren niet altijd eenvoudig is, terwijl het wel steeds belangrijker lijkt te worden. In het theater wordt meer en sneller verplaatst. Decors en technische materialen worden ingewikkelder en de toepassing ervan is steeds meer aan regels gebonden. Verschillen in taal, cultuur en praktijk maken communicatie in het buitenland nog moeilijker dan thuis.

Om op begrijpelijke wijze te kunnen communiceren is een woordenboek een bruikbaar hulpmiddel. Het doel is geweest om ons woordenboek zo taalonafhankelijk te maken als mogelijk is. Vandaar dat tekenen het belangrijkste ingrediënt is. Het feit dat een tekening een verschaalde weergave van de werkelijkheid is, maakt hem toegankelijker dan geschreven informatie. We hebben deze standaard voorzien van een bibliotheek van internationale symbolen

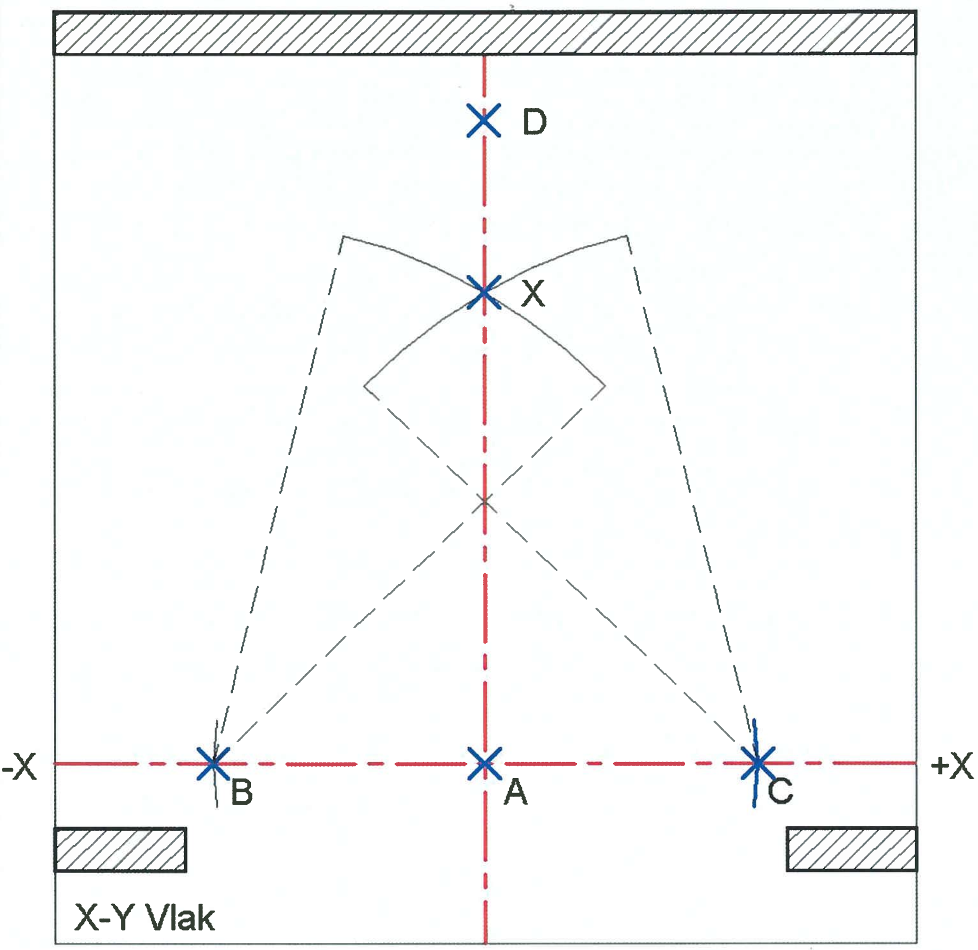

Meetpunten prosceniumtheater

en een lijst van afkortingen met hun betekenis in het Engels, Frans, Duits en Nederlands. Hopelijk zal dit leiden tot minimaal gebruik van tekst.
Het uiteindelijke doel van deze standaard is dat de theaters hun plattegronden en doorsneden volgens deze richtlijnen gaan tekenen. Als de tekeningen regelmatig worden gecontroleerd en aangepast, kunnen alle betrokkenen werken met eenduidige, betrouwbare informatie. De betreffende theaters kunnen hun tekeningen verstrekken op een passende manier; op papier, elektronisch, via internet of door middel van een abonnement. Reizende gezelschappen en ontwerpers zijn in staat om met de tekeningen hun voorstellingen voor te bereiden, optimaal gebruik te maken van de mogelijkheden van het theater en bovendien tijd te winnen.

IJkpunten
In de tekenstandaard wordt in eerste instantie aangegeven waaruit de technische fiche van een theater moet bestaan, hoe de betrouwbaarheid van gegevens moet worden bepaald en waar de verantwoordelijkheid voor de nauwkeurigheid van de gegevens berust. Vervolgens worden een aantal uitgangspunten gedefinieerd voor het opzetten van de tekening, zoals de beschrijving van het assenstelsel en de definitie en de keuze van plattegronden en doorsneden.
In tweede instantie worden de methodes aangegeven hoe een locatie kan worden ingemeten met het gebruik van diverse hulpmiddelen en hoe ijkpunten kunnen worden geplaatst in de gemeten ruimten.
Hierna wordt in een aantal hoofdstukken aangegeven hoe de tekeningen moeten worden opgebouwd door middel van beschrijvingen van het gebruik van tekentechnische elementen zoals lijnsoorten, tekst en laagnamen.
Het laatste deel bestaat uit de verklaring in enkele talen van de meest gebruikte afkortingen en de beschrijving van een aantal met name bouwkundige symbolen. Het is de bedoeling dat in de toekomst symbolen voor andere disciplines, zoals licht en geluid, worden toegevoegd.
Door de Vereniging voor Podiumtechnologie is het mogelijk gemaakt om een Nederlandse vertaling van de tekenstandaard te maken. De publicatie ervan is het eerste boek in elektronisch formaat dat door de VPT wordt uitgegeven. De keuze voor dit boek in PDF-formaat is gemaakt om toekomstige wijzigingen op een doeltreffende manier te kunnen verwerken waardoor een dynamisch document ontstaat. We hopen dan ook op reacties en suggesties voor aanpassing en verbetering van dit document.
De tekenstandaard kan op dit moment worden gedownload van de website van Stichting Tekening en in de toekomst van de website van de Vereniging en van Zichtlijnen:
www.tekening.com
www.vpt.nl
www.zichtlijnen.nl

Artikel overgenomen uit "Zichtlijnen" n°83

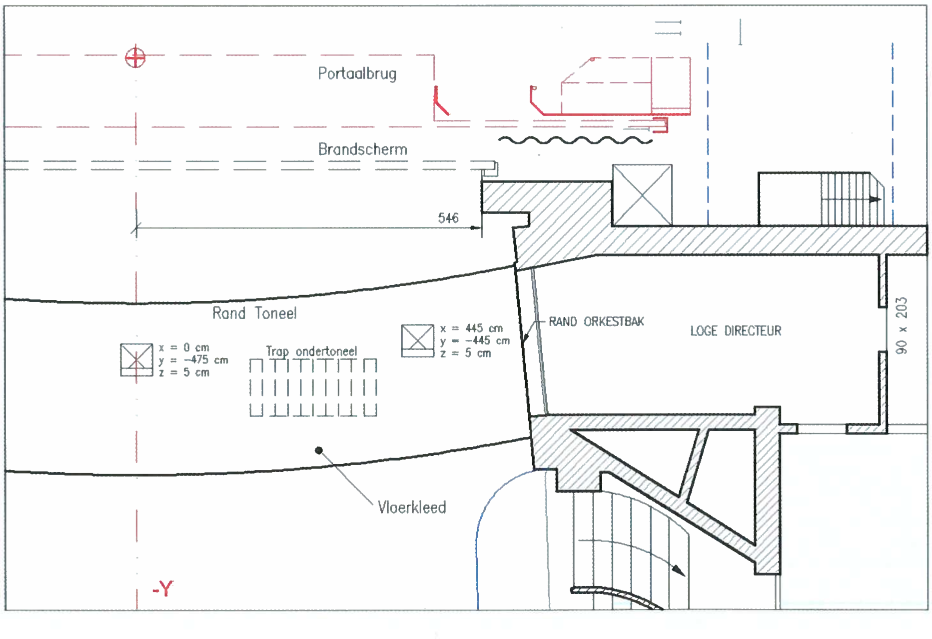

Voorbeeldtekening met lijnsoorten en diverse elementen

MEET THE NEW STANDARD

A lot has changed in the world of digital audio production since Yamaha's 02R sparked the revolution back in 1995. But through it all the 02R became and remained the professional standard.

Now, as the industry settles on the 24-bit 96kHz format for the foreseeable future of professional digital audio, and surround sound proves that it is here to stay, the time has come for a change.

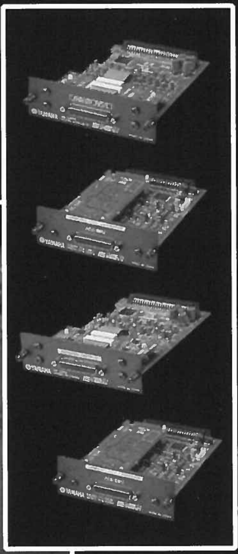

MY8AD96
24-bit, 96 kHz eight-channel line-level analog input card

MY8AE96S
AES/EBU digital format I/O with sample rate conversion

MY8DA96
24-bit, 96 kHz eight-channel analog output card

MY8AE96
Eight-channel AES/EBU digital format I/O

...

With more than five times the processing power of the original 02R, the 02R96 represents a thorough revision that brings every aspect of the console up to date with today's most advanced production needs.

In the same way that the Yamaha DMC1000, 02R and then the PM1D revolutionized the fledgling field of digital mixing, the DM2000 is ready to define the industry standard for the foreseeable future.

The DM2000 is much more than a high-performance digital mixer, it is a total production tool that also offers
- 96-kHz effects
- advanced surround production facilities
- extensive integrated DAW and machine control
- computer and memory-card based data management
- an extraordinarily flexible bus system with digital patching and inserts
- ...

Yamaha defined the first generation of affordable, professional digital mixing consoles.
Get ready for the next generation - total production control.

AMPTEC stage & studio technology
Helstraat 25 3500 Hasselt tel +32(11)28.14.58
www.amptec.be sales@amptec.be fax +32(11)28.14.59

YAMAHA

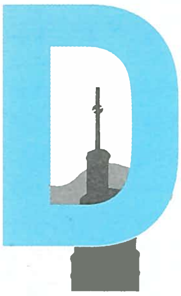

DE RESTAURATIE VAN HET FLAGEYGEBOUW

GELUIDSFABRIEK UIT HET INTERBELLUM, CULTUURTREFPUNT VOOR DE 21STE EEUW

LUC DHOOGHE

Een bezoek aan het N.I.R. in 1951

"Dames en Heren, laten wij van deze mooie zondagmorgen gebruik maken om even een bezoek te brengen aan het gebouw van het N.I.R.. Wij bevinden ons thans in de hall en het valt U onmiddellijk op dat dit gebouw helemaal niet lelijk, neen, zelfs mooi is. Al de elementen, die er de schoonheid van uitmaken, hebben evenwel een "dienende" functie.

Er is geen overbodige luxe. De tapijten dempen het geluid der voetstappen. het houtwerk en de gordijnen weerkaatsen de klanken of slorpen ze op. Terloops wijzen wij er op dat dit hout Belgisch materiaal is, vermits het afkomstig is uit onze kolonie.

Alvorens echter onze wandeling doorheen dit "klankenfabriek" in te zetten, geven wij U de schematische verdeling der lokalen:

Kelder: de verwarmings- en ventilatie-installaties, de electrische centrale en een studio.

Gelijkvloers: Gemeenschappelijke diensten, namelijk de Muziekbibliotheek en 3 studio's.

Tussenverdieping: Gemeenschappelijke diensten, zoals de Discotheek, de letterkundige bibliotheek, de Werelduitzendingen, enz....

1ste Verdieping: de Vlaamse Uitzendingen, met de studio's voor de gesproken uitzendingen en de ingang van de grote studio.

2de Verdieping: de Franse Uitzendingen, met de studio's voor de gesproken uitzendingen.

3de Verdieping: het Technisch Departement.

4de Verdieping: de Administratie.

5de Verdieping: het Secretariaat van het Instituut en de Raad van Beheer.

De eerste studio's waarmede wij op het gelijkvloers kennis maken zijn de twee kleine studio's ingericht voor de uitzending van kamermuziek en recitals (300 m^2). Zij zijn, zoals trouwens alle studio's, in trapeziumvorm gebouwd, kunstmatig verlucht, en beschikken over een speciale cabine voor de omroeper en een cabine voor de modulator.

Langs de vestiaires leidt de trap ons naar de grote studio. In het voorbijgaan werpen wij even een blik naar buiten. De ligging van het gebouw van het N.I.R. is prachtig. De vijvers van Elsene vormen een mooi decor van water en groen.

Voor de grote studio groeten wij het gedenkteken, gewijd aan de personeelsleden van het N.I.R. en de medewerkers van de clandestiene zendingen Samoyède en Stenior, die tijdens de laatste oorlog hun leven lieten.

In de grote studio hebben de uitvoeringen van het Symfonie-orkest van de Belgische Nationale Radio-Omroep, met de eventuele medewerking van de koren, plaats. Deze studio heeft een ruimte van 15 000 m^2 en vertoont de karakteristieken van al de studio's: luchtverversing, enz.... Deze radiostudio kan nog altijd als een der belangrijkste van Europa beschouwd worden. De achterwand wordt volledig ingenomen door het grote orgel met 4 klavieren, 1 pedaal, 95 registers en 8 125 pijpen. Dank zij de inrichting van de grote studio kunnen alle symfonische werken in de beste voorwaarden uitgevoerd worden.

Wat verder bevinden zich de studio's waar gespecialiseerde acteurs van de dramatische groep, onder leiding der regisseurs en met de medewerking van bevoegde technici, luisterspelen en radiobewerkingen van toneelstukken opvoeren. Wij komen juist op het geschikte ogenblik. Er wordt druk gerepeteerd en zorgvuldige technici nemen op de gramofoonplaten de geluiden op die het klankdecor van het stuk vormen.

Misschien wenst U ook een der kleine studio's te bezichtigen waar de radiojournalisten iedere dag de nieuws- en weerberichten lezen. Bij middel van dubbele vensters, door welke wij vaag enkele huizen van het Eugeen Flageyplein onderscheiden, wordt deze studio tegen de geluiden van buiten beschermd. Alles staat klaar: in het midden van de tafel de micro, verder de telefoon, het kastje voorzien van de hefboompjes om de antenne aan te vragen, en de karaf water voor de dorstige spreker.

Een acoustisch raam scheidt de studio van het modulatielokaal.

Thans gaan wij even een kijkje nemen in het laboratorium waar technici de gramofoonplaten snijden. U weet voorzeker reeds dat deze platen kunnen gebruikt worden voor de heruitzendingen van concerten, de voorbereiding van gevarieerde programma's, en de montage van de klankbeelden die tijdens reportages opgenomen werden.

Nu leiden wij U naar de kelder, waar wij U een zeer speciale studio zullen tonen. Studio 1 heeft een ruimte van 3 000 m^2 en is bestemd voor het Omroeporkest, het Orchestre Radio, de operettegezelschappen en de variétéprogramma's. Deze speciale studio is uitgerust met 48 draaiende kolommen, door evenveel electrische motors in beweeging gebracht, die het mogelijk maken de weergalmtijd en dienvolgens de acoustische kwaliteit van de zaal te wijzigen.

Vermits wij nu toch in de kelder zijn, bezichtigen wij meteen de verwarmingsinstallatie, de ruime plaats waar de lucht van buiten gefilterd en verwarmd (of afgekoeld) wordt alvorens zij in de kunstmatig verluchte lokalen gestuwd wordt, alsmede de dienst belast met het toezicht op de klimaatregeling (temperatuur en hydrometrie).

Ten slotte belanden wij in de electrische centrale waar een lichttabel een duidelijk schema geeft van gans de installatie van het gebouw. De kabels, die het N.I.R. met het Observatorium van Ukkel verbinden voor het overmaken van het juiste uur, en het net van de brandsignalisatie hebben hier hun eindpunt.

Het is niet mogelijk U in woord en beeld een volledig overzicht te geven van het gebouw van het N.I.R.. In werkelijkheid zijn er 19 studio's te bekijken. U kunt er ook nader kennis maken met de geheimen van de acoustische isolatie en de verscheidenheid der moderne opnametechnieken. Tenslotte zoudt U zich een idee kunnen vormen over de intense bedrijvigheid die onafgebroken heerst in het gebouw en de studio's, waar, ofwel uitgezonden ofwel druk gerepeteerd wordt.

Deze korte reportage heeft de bedoeling U even te herinneren aan het bezoek dat U aan het gebouw van het I.N.R. bracht. Indien U ons toevallig nog niet bezocht hebt, wensen wij U zo spoedig mogelijk in ons midden te mogen begroeten."

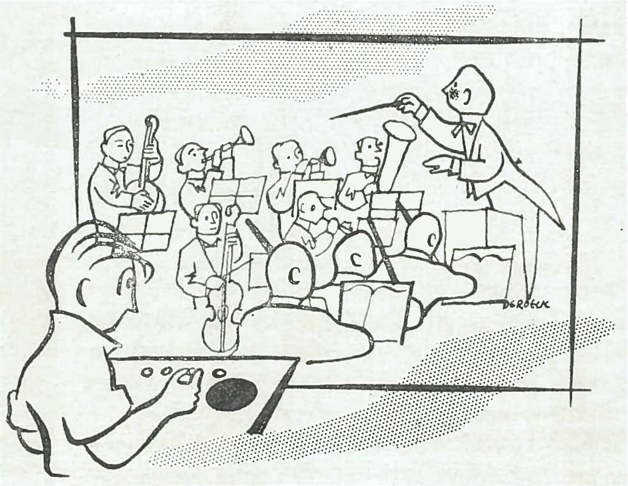

(uit: *N.I.R. Een blik achter de schermen* - uitg. Belgisch Nationaal Instituut voor Radio-omroep 1951)

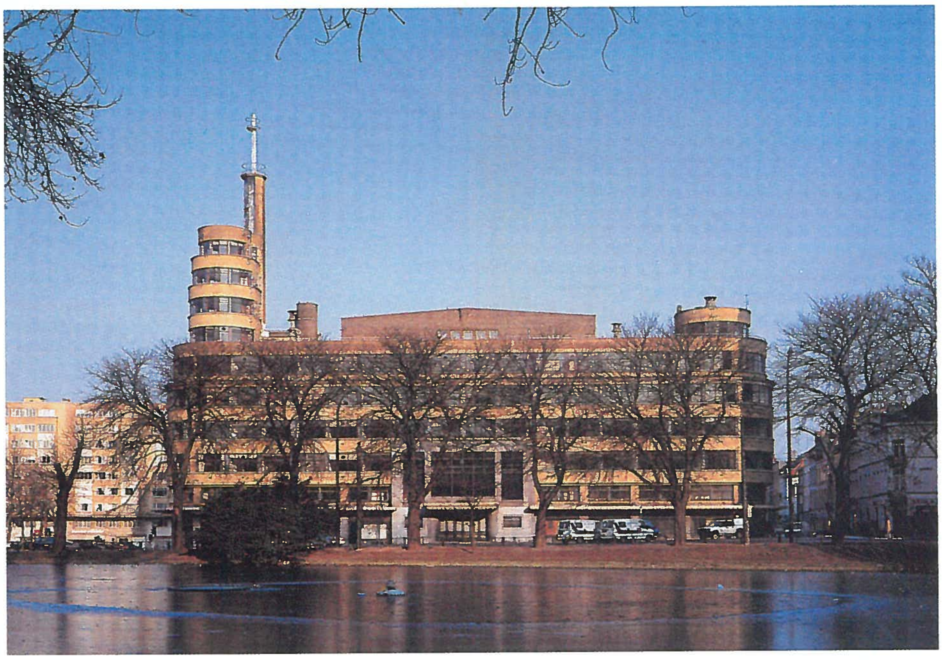

Foto Bastin-Evrard

Van pakketboot tot geluidsfabriek

In architectuurkringen vergelijkt men het Flageygebouw graag met een pakketboot die gemeerd ligt aan de vijvers van Elsene.

De grauwe onderbouw, de afgeronde hoeken, de horizontale raamgeleding, de hoektoren met antennemast zijn inderdaad kenmerkende vormen die deze sfeer oproepen.

Als men via de ingang aan het Eugène Flageyplein het gebouw doorwandelt, wordt men geconfronteerd met analoge elementen zoals de 'loopbruggen' op de diverse niveaus in de centrale ruimte, de verchroomde borstweringen en de typische lambrizeringen die men ook in scheepsinterieurs vindt, de metalen sasdeuren - als bij cabines - die toegang geven tot de studio's, de kabelgoten en de ronde lichtarmaturen op de wanden van de circulaire dienstgangen...

Het idee om gebouwen te ontwerpen geïnspireerd op modellen uit de scheepsbouw, werd gelanceerd door niemand minder dan Le Corbusier, meer bepaald in zijn boek 'Vers une architecture' (1923). Hij was het die de 'Paquebot' als model vooropstelde voor de nieuwe architectuur (L'Esprit Nouveau) omwille van zijn compactheid (1 000 mensen in comfort laten samenleven op een beperkte oppervlakte) en zijn functionaliteit (de machine).

Joseph Diongre (1878-1963), die halverwege de jaren dertig het radiogebouw ontwierp voor de toenmalige NIR-INR (Nationaal Instituut voor de Radio-omroep - Institut National de la Radiodiffusion), was een gematigd modernistisch architect, sterk beïnvloed door de Art Deco. Deze 'decoratieve' stijl stond voor 'vooruitstrevend' en hoorde derhalve ook bij de luxueuse pakketboten die toen gebouwd werden om de wereld rond te reizen.

Het Flageygebouw muntte echter vooral uit door de compactheid en functionaliteit van het planconcept, waardoor men het gebouw bijna letterlijk een 'geluidsfabriek' kon noemen.

Als uitgangspunt herleidde Diongre het zeer complexe bouwprogramma tot twee cruciaal op te lossen problemen, namelijk communicatie en isolatie. Beide vertolkten ze waar de radio-zenders in deze periode voor stonden. Het was belangrijk om het publiek lijfelijk bij de opnamen te betrekken en het geluid via de ether te verspreiden. Om een perfecte klankweergave te verkrijgen, moest men de opnamen in een ideale akoestische ruimte plaatsen en van de buitenwereld isoleren. De isolatieproblemen waren niet gering, niet alleen omwille van mogelijke nadelige interacties tussen de studio's onderling, maar ook omwille van de geluiden van buiten zoals het autoverkeer, het vliegtuiglawaai en de klokkentoren van de naastgelegen H. Kruiskerk.

Daarom plaatste Diongre in het hart van het gebouw twee 'akoestische torens' met respectievelijk vier en zes studio's en omgorde ze met circulaire gangen voor publiekstoegang en diensten. De studio's werden vertikaal van elkaar gescheiden door ontdubbelde vloeren met lege ruimten ertussen, ook dienstig voor kanalisaties. Het geheel werd nog eens omsloten door een gordel van technische en administratieve lokalen langsheen de buitengevels. Deze opstelling heeft inderdaad veel weg van een pakketboot, met centrale machinekamers omgord door gangen en met de kajuiten aan de buitenzijde.

Chronologie van een bootreis

Toen in 1938 de Radio-omroep haar intrek nam in het gebouw, was niemand zich bewust van de snelheid waarmee de nieuwe media zich zouden ontwikkelen.

De echte intrek vond maar plaats na de oorlog en na het herstel van de schade aangebracht door het Duitse leger tijdens de vierjarige bezetting van het gebouw.

In 1953 deed de televisie haar intrede. Van dan af begon men te beseffen dat het gebouw niet geconcipieerd was voor een dergelijk medium, noch op het vlak van ruimte noch op het vlak van uitrusting.

In 1960 besliste het bestuur al elders een nieuw omroepcentrum te bouwen. Vanaf 1974 begon de systematische uittocht van de verschillende diensten. De verlaten lokalen werden verhuurd aan culturele instellingen zoals het Nationaal Orkest van België of bleven leeg achter. Na veel heibel over het behoud werd het gebouw in 1994 op de lijst van beschermde monumenten geplaatst. Toch was het hiermee nog niet gered, ditmaal wegens het getouwtrek rond de nieuwe invulling en de financiëring. Pas nadat het in 1997 op de internationale lijst terechtkwam van de honderd meest bedreigde historische gebouwen in de wereld, sloegen een dertigtal Belgische bedrijven de handen in elkaar om dit uniek monument van het verval te redden. Onder de naam 'Flagey' kochten ze het pand en ontwikkelden ze een plan voor de renovatie en gedeeltelijke restauratie, de uitvoering van de werken en de toekomstige exploitatie.

Een commerciële cultuurtempel

In samenspraak met het Sint-Lukasarchief in Brussel, dat ijvert voor behoud en restauratie van moderne architectuur, werd een lijst opgesteld van de waardevolle delen en te bewaren lokalen en studio's. Dit vormde de basis voor een ruimtelijk exploitatieplan met twee luiken die elkaar ondersteunen, een commercieel en een cultureel.

De bedoeling is "een uniek muzikaal en audiovisueel centrum te lanceren, ... dat zich internationaal kan positioneren, dat aan lokale culturele noden beantwoordt, dat aan de basis ligt van een heropleving van de wijk en dat reke-

Inkomhal, 2002

Inkomhal, 2002

ning houdt met de intrinsieke waarde van het gebouw", aldus de initiatiefnemers in een verantwoordingsnota met als titel "Een cultuurtempel waar iets te beleven valt".
Er waren immers nogal wat stemmen opgegaan om aan het gebouw zoveel mogelijk analoge functies met vroeger te geven. Dit zou minder grote ingrepen vereisen en zou zowel de restauratie als de werking ten goede komen.
Het multifunctionele plan van Diongre - met zijn twee hoofdingangen, resp. voor personeel en voor publiek, inwendig verbonden door circulaire gangen - maakte de opzet om het gebouw te verdelen in een commercieel en een cultureel luik perfect mogelijk.
De hoofdingang aan het E. Flageyplein is integraal gereserveerd voor het commercieel gedeelte in de buitengordel. De vroegere kantoren langsheen de gevels worden opnieuw als kantoren verhuurd. Op de benedenverdieping zijn winkels en handelszaken voorzien (met op de hoek Café Belga) aansluitend bij het plein. Achteraan het gebouw is de oubollige ruimte voor het laden en lossen van materiaal en van instrumenten volledig vernieuwd en overbouwd met kantoren ter vervollediging van de buitengordel.
De vroegere hoofdingang voor het publiek, gelegen aan het H.Kruisplein, met de vestiaire en de foyers op de tussenverdieping, geeft rechtstreeks toegang tot de vier studio's in de akoestische toren nr 1, en tot studio 5 op de benedenverdieping van de tweede akoestische toren. Ze zijn bestemd voor culturele activiteiten waarvan de programmatie verzorgd wordt door de initiatiefnemers zelf. Foyer en bars zullen elke dag open zijn voor het publiek van 11 tot 24 uur.
De overige studio's van de akoestische toren nr 2 worden ook verhuurd. Studio 6, de bovenste, is inmiddels in gebruik door TV-Brussel samen met de aanpalende kantoren langs de straat. De vier kruisstudio's op de tweede verdieping – zo genoemd omwille van hun opstelling rond de vier modulatiekamers - worden als opnamestudio verhuurd aan culturele organisaties zoals Musica Numeris die de kantoren ernaast betrekken.
Het is duidelijk de bedoeling de kantoren te verhuren aan aan culturele instellingen, zodat deze tegelijk de infrastructuur van het gebouw kunnen gebruiken. Op die manier wordt het commerciële karakter, nodig om het pand te laten overleven, op een interessante manier betrokken bij de exploitatie.

Renoveren of restaureren?

Bij de overname van het gebouwencomplex vonden de initiatiefnemers een gebouw dat in betrekkelijk goede staat verkeerde. Natuurlijk waren er duidelijk sporen van intens gebruik, maar vermits het gebouw reeds in 1960 opgegeven was, waren er tijdens de daaropvolgende

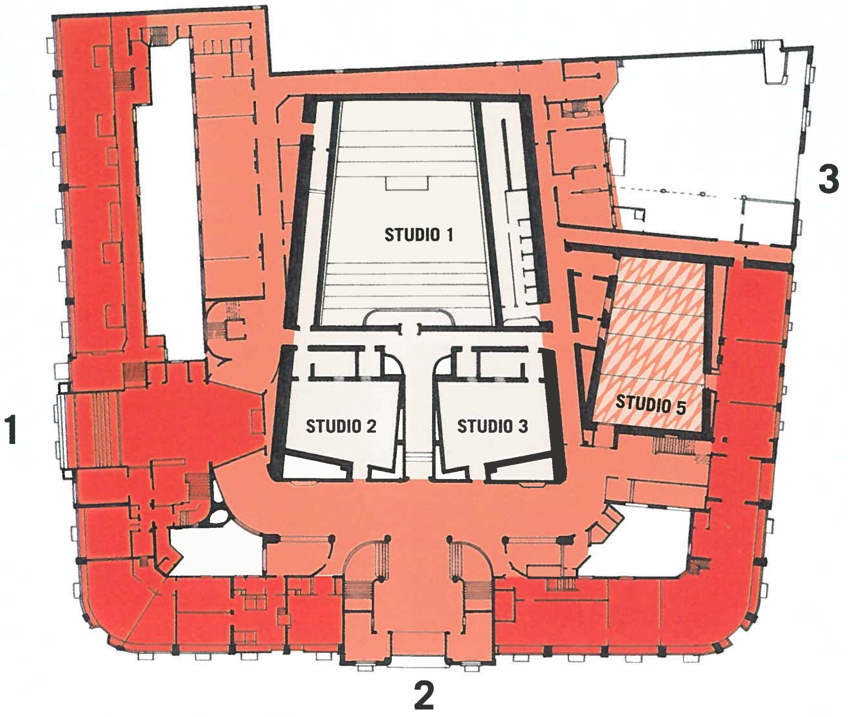

Zoneringsplan bestaande toestand

- Akoestische toren 1
- Akoestische toren 2
- Binnengordel
- Buitengordel

1. Ingang E. Flageyplein
2. Ingang H.Kruisplein
3. Ingang Laden & Lossen

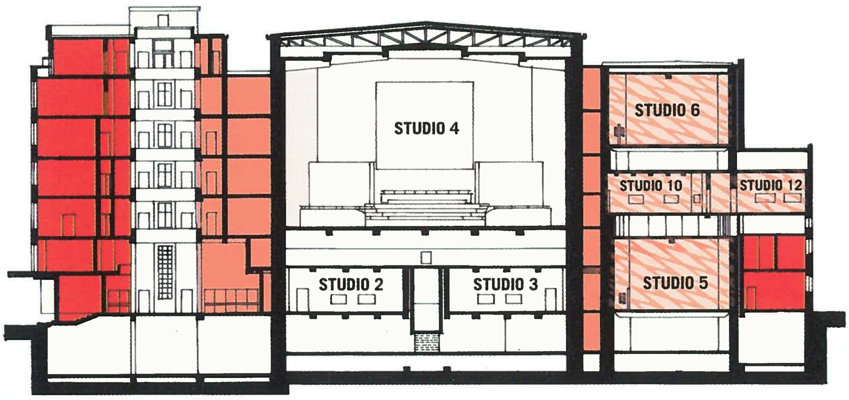

Dwarsdoorsnede

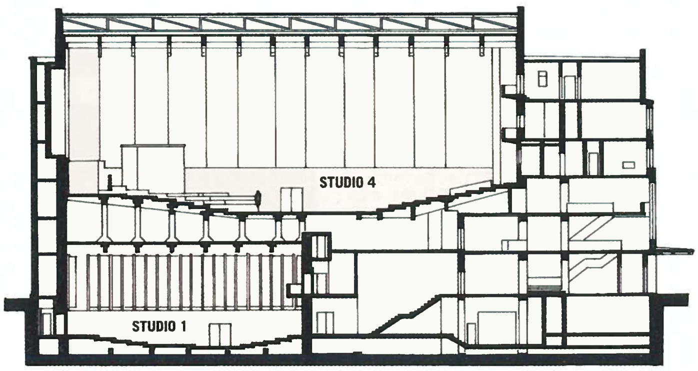

Langsdoorsnede over Akoestische Toren nr 1

Studio 6, 1992

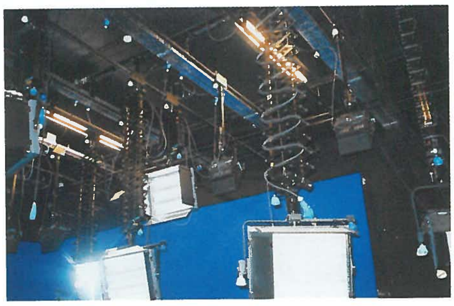
Studio 6, 2002

jaren haast geen aanpassingswerken meer. Het zijn immers meestal de verbouwingswerken die er voor zorgen dat culturele gebouwen hun karakter verliezen.

De grootste ingreep gebeurde in het begin van de jaren vijftig, toen de televisie haar intrede deed. Het gebouw was hierop immers niet voorzien. De studio's 5 en 6, respectievelijk ontworpen voor het radio-orkest en het jazz-orkest, waren geconcipieerd als auditorium met oplopende treden en een 50-tal zitplaatsen voor publiek. Om de zware camera's probleemloos te kunnen verplaatsen werkte men de treden weg met een verhoogde vloer. Als achtergrond werd er een 'infini' opgehangen en, vermits belichting plots een heel belangrijk element was, bouwde men werkbruggen langs de wanden voor licht en geluid.

Gedurende twintig jaar werden deze twee ruimten als televisiestudio gebruikt voor de nederlandstalige en franstalige omroep.

Studio 5 werd volgens een hedendaags concept ingericht als film- en videozaal bestemd voor projecties voor het publiek, omwille van de inplanting kort bij de hoofdingang.

Studio 6 is opnieuw als televisiestudio in gebruik voor TV-Brussel. Alle bekledingen werden weggehaald, de vloer horizontaal uitgewerkt en de ruimte zwart geschilderd. Een grid aan de zoldering laat toe om de zware schijnwerpers, gordijnen en ander materiaal op te hangen.

Het is een black-box, een werkkamer voor opnamen. Het is jammer dat men hier een louter functionele ingreep gedaan heeft zonder een link te maken naar de historische ruimte, het trapeziumvormig plan en de met treden uitgewerkte vloer. Zwarte afneembare doeken tegen de wanden en het gedeeltelijk openwerken van de vroegere traptreden bijvoorbeeld, hadden al heel wat kunnen oplossen.

Men had voor deze studio een vorm kunnen bedenken met een meerwaarde, om de ruimtelijke relatie te illustreren met deze plek waar het fenomeen televisie in ons land zijn razendsnelle start maakte...

En de akoestiek?

De lijst van de te beschermen delen opgemaakt door het Sint-Lukasarchief in 1985 omvatte de gevels langs beide pleinen, de studio's 1 tot 4 met inbegrip van de akoestische wandbekledingen, het orgel in studio 4, de inkompartijen, de foyers en trapzalen en het meubilair van enkele lokalen (kantoor van de directeur-generaal, ...).

Dit wilde echter niet zeggen dat men in de betreffende studio's alles zo maar kon oppoetsen en in gebruik nemen. De zeer gewaardeerde eigenschappen op gebied van geluidsisolatie en zaalakoestiek waren immers voornamelijk te danken aan de op het einde van de jaren dertig aangebrachte asbestvezels achter de lambrizeringen en bekledingspanelen, in schachten en kanalisaties, en zo verder. Men heeft dus geopteerd om alle asbest eerst te verwijderen en te vervangen door niet schadelijk absorberend materiaal. Bij deze operatie werden de bekledingsmaterialen getest op hun oorspronkelijkheid (materiaal en kleur) en slijtage. In functie hiervan werden de betreffende delen herplaatst of vernieuwd, rekening houdend met de kwaliteit van de zaalakoestiek.

Studio 1, 1992

Studio 1, 2002

Studio 1, variabele akoestiche kolonnen (2002)

In studio 1 was er in de loop van de tijd niets veranderd. Bij de bouw heeft men de wanden uitgerust met 46 draaiende zeskantige kolommen van 80 cm diameter en 4,50 m hoogte, voorzien van drie absorberende en drie reflecterende zijden. De kolommen kunnen door middel van elektrische motoren gedraaid worden zodat men de absorptiewaarde van de wanden te allen tijde kan aanpassen aan de aard van de muziek.

Tot en met de lichtarmaturen, die authentiek zijn, is alles in deze studio in zijn historische toestand (1938) teruggebracht, met inbegrip van de rails aan de zoldering voor de opnameapparatuur.

Dat is niet het geval voor studio 4, waar in de loop van de tijden aanpassingen gebeurd zijn en waar nu bij de initiatiefnemers de behoefte bestond om de zaalcapaciteit te verhogen van 446 tot 971 zitplaatsen, in functie van de nieuwe exploitatie als concertzaal. Hoe zou men dus renoveren?

Volgende passage uit een tekst van architect Roger Wielandts verschenen in 1985 in *'Het gebouw van het N.I.R. – 50 jaar'*, een extra-editie van het BRT-bedrijfsblad Ra-Tel, 15de jaargang nr 10 en illustreert duidelijk de problematiek van de zaalakoestiek in de vroegere studio:

"Aanvankelijk was het plafond afgewerkt met een geluidsaborberende laag. De zijwanden en de wand achter het publiek waren boven de houten lambrizering enkel bepleisterd en achter het orkest hing een gordijn zolang het orgel ontbrak (het orgel dateert van 1940). De akoestiek van de aldus afgewerkte studio gaf velen geen voldoening. In 1939 stelde Braillard voor enerzijds het plafond met hout te bekleden om het aldus reflecterend te maken, anderzijds de wand achter het publiek en de penanten van de zijwanden absorberend te maken. Architect Diongre tekende dat voorstel uit en maakte een bestek op, maar daar is het toen bij gebleven. In 1947 werd het podium vergroot en het aantal zetels voor het publiek van 350 op 446 gebracht. Ingevolge die wijzigingen werd de studie van de akoestiek hervat en werden verscheidene proefnemingen uitgevoerd. Zo werden o.m. 500 m? zeildoek tegen het plafond en 300 m? fluweeldoek tegen de zijwanden aangebracht. Eind jaren vijftig werd het podium nogmaals gewijzigd en werden akoestische panelen naast en achter het orkest opgesteld. Maar voor sommigen was de akoestiek van de studio nog steeds onvoldoende. Daarop werd een beroep gedaan op doctor Winkler, een Duits specialist. Op diens voorstel werden in 1961-1962 ingrijpende werken uitgevoerd. De wand achter het publiek werd volledig met hout bekleed en in reliëf uitgevoerd ten einde hem diffuserend te maken. De schikking van de fluwelen gordijnen langsheen de zijwanden werd zodanig gewijzigd dat de gordijnen een grote akoestische homogeniteit verzekeren. Het plafond werd nagenoeg volledig bekleed met houten panelen die op ver-

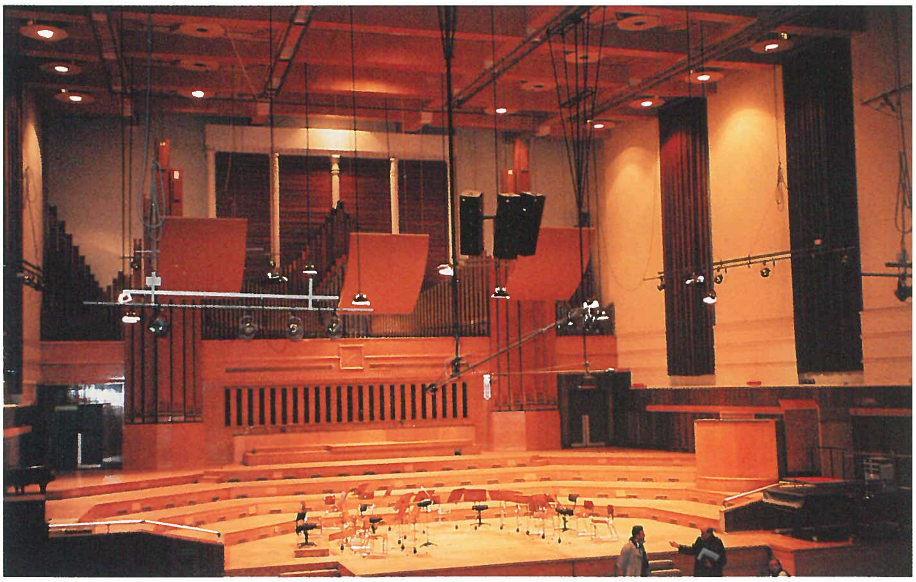

Studio 4, Podium en orgel, 1992

Studio 4, Podium en orgel, 2002

schillende niveaus zijn aangebracht. Sinds deze werken werd en wordt de akoestiek van studio 4 algemeen erkend als 'goed' tot 'uitstekend'. Vermelden we nog de recente opmerking van Gaston De Lafonteyne, ere-directeur-generaal van de Technische Diensten van de BRT, over de moeizaam verkregen maar nu alom gewaardeerde akoestiek: 'Indien er heden ten dage op een ander terrein een nieuwe concertstudio zou gebouwd worden, mag men zich aan exact dezelfde problemen verwachten. Dat hebben specialisten in de akoestiek, zowel in Europa als in de Verenigde Staten aan den lijve ondervonden. Dat duidt meteen de uizonderlijke waarde aan van de grote concertstudio in het Flageygebouw'."

Vandaag heeft men gekozen om zoveel mogelijk terug te gaan naar de strakheid van het eerste ontwerp van Diongre. Vóór en los van de achterwand werd een vertikale constructie aangebracht met twee niveaus en 267 zitplaatsen. Het eerste balkon werd tot ver in de zaal langs de zijwand doorgetrokken, met nog eens tweemaal zeventien zetels. Aan de zoldering hierboven zijn zijdelings twee werkbruggen opgehangen. Het ophangen los van de wanden is een

Studio 4, Zoldering, 1992

Studio 4, Zoldering, 2002

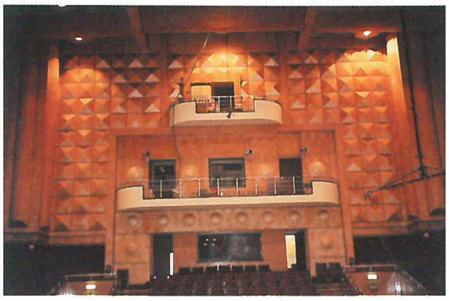

Studio 4, Achterwand, 1992

Studio 4, Achterwand met Balkon, 2002

Studio 4, Auditorium, 2002

gevolg van de eis van Monumentenzorg waarbij men alles in zijn oorspronkelijke ruimtelijke toestand moet kunnen herstellen. Alle balkons zijn dus in principe verwijderbaar.

Op het podium zelf heeft men links en rechts tegen de zijwanden stalles gebouwd (tweemaal 30 zetels), en in het midden een podiumlift voor aan- en afvoer van de piano (via de lege ruimte onder de zaal). Het tapijt werd vervangen door een parketvloer, en de treden lichtjes aangepast aan de nieuwe situatie.

De historische zetels werden hersteld en opnieuw bekleed in dezelfde kleur, terwijl de nieuwe zetels op de balkons en in de stalles een licht kleurverschil hebben gekregen. De oorspronkelijke ronde verlichtingsarmaturen kon men blijkbaar niet herplaatsen zoals in studio 1, en werden vervangen door vierkantige modellen, die jammer genoeg niet in de geest zijn van het ontwerp van Diongre.

Wel heeft men van de renovatiewerken gebruik gemaakt om in de lege tussenruimte boven de zoldering elektrische punttrekken te plaatsen die een zeer flexibele licht- en geluidsscenografie mogelijk maken.

Langs de zijwanden zijn rails voorzien voor het ophangen van gordijnen om de akoestiek te regelen.

De akoestiek werd opnieuw bestudeerd, ditmaal in functie van muziekconcerten voor het grote

publiek, en niet voor opname zoals in het verleden.
Met deze accentverlegging moet het voor de klankspecialisten mogelijk zijn om met deze vormgeving een ideale concertzaal te creëren.

Wie de studio's wil (her)ontdekken, kan dit van 1 tot 4 oktober via de begeleide bezoeken in het Kader van het openingsfestival.
Met het uitgekozen programma wil dit festival de toon zetten voor het komend seizoen en een staalkaart tonen van wat het nieuwe cultuurhuis in petto heeft: wereldmuziek, hedendaagse en klassieke muziek, jazz, video en film.
De lat ligt hoog omdat men zich tegelijk internationaal wil profileren en toch wil beantwoorden aan de lokale culturele noden. We kijken met belangstelling uit naar de verdere avonturen van deze pakketboot die alvast niet is gezonken!

Info: Flagey tel. +32 (0)2 641 10 20.

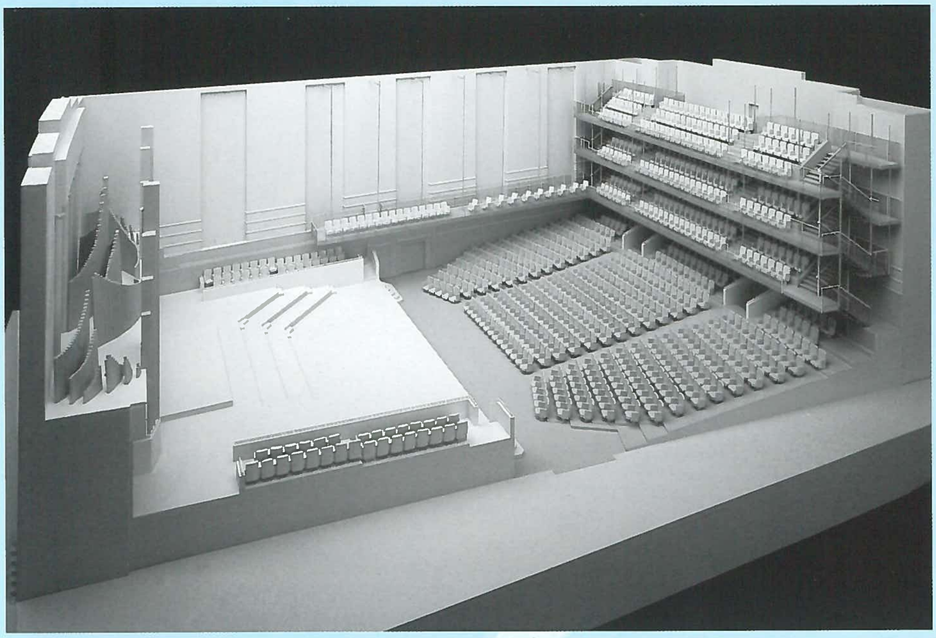

Maquette van Studio 4, Foto Andrès Fernàndez

Foto's Luc Dhooghe

TECHNISCHE FICHE STUDIO'S CULTURELE RUIMTE

STUDIO 1

Situatie:	op niveau -1
Gebruik:	opnames, repetities, concerten, filmvoorstellingen en conferenties
Hoogte:	8,50 m
Breedte:	17-13 m
Lengte:	21,50 m
Podium:	hoogte: 35 cm, breedte: 14,40-12,60 m, diepte: 8,50 m
Piano:	1 Steinway D
Vaste zetels:	100
Wegneembare zetels:	105
Vloerbekleding:	parket in eikenhout
Akoestiek	variabel (46 door een motor aangedreven akoestische zuilen)
Uitrusting:	nieuwe klank- en lichtinstallatie, vaste installatie voor het beeld
Beeldinstallatie:	projectiekamer en scherm
Loges solisten :	2 x 20m^2
Loge dirigent:	25 m^2
Artiestenfoyer:	80 m^2

STUDIO 2 EN 3

Situatie:	op het gelijkvloers
Gebruik:	ateliers,ontmoetingen, repetities,geluids- en visuele installaties.
Hoogte:	3 m
Breedte:	8,60-6,50 m
Lengte:	10,80 m
Zaalcapaciteit:	50
Vloerbekleding:	parket in eikenhout

STUDIO 4

Situatie:	op de vierde verdieping
Gebruik:	concertzaal
Hoogte:	13,80 m
Breedte:	27-20,10 m
Lengte:	38,40 m
Podium:	hoogte: 73 cm, breedte: 18 m, diepte: 15 m
Stalles op podium:	2 x 30 zetels
Parterre:	502 zetels
Zijbalkons:	34 zetels
Balkons achteraan:	267 zetels
Wegneembare zetels:	108
Vloerbekleding:	parket in eikenhout
Beeldinstallatie:	projectiekamer en scherm
Loges solisten:	4 x 20 m^2
Loge dirigent:	30 m^2
Artistenfoyers:	4 x 35 m^2

STUDIO 5

Situatie:	op het gelijkvloers
Gebruik:	permanente film- en videostudio, conferentiezaal.
Hoogte:	6,50 m
Breedte:	8,10-10,50 m
Lengte:	16 m
Zaalcapaciteit:	100
Vloerbekleding	parket in eikenhout
Beeldinstallatie:	projectiekamer en scherm

BOUWTEAM

Bouwheer:	Omroepgebouw Flagey N.V.
Architecten:	Samyn – Van Ranst – Wachtelaer
Gedelegeerd bouwheer:	Progex
Aannemer:	Maurice Delens
Historisch adviseur:	Sint-Lukasarchief
Ingenieur stabiliteit:	Setesco
Akoustische adviseurs:	Artec Consultants/Kahle Acoustics
Engineering audio en video:	Orpheo
Lichtscenografie:	Jim Clayburgh
Ingenieur elektriciteit:	Ingenium
Ingenieur HVAC:	FTI
Technische controle:	AIB-Vincotte
Controlebureau afgewerkte ruwbouw:	Seco

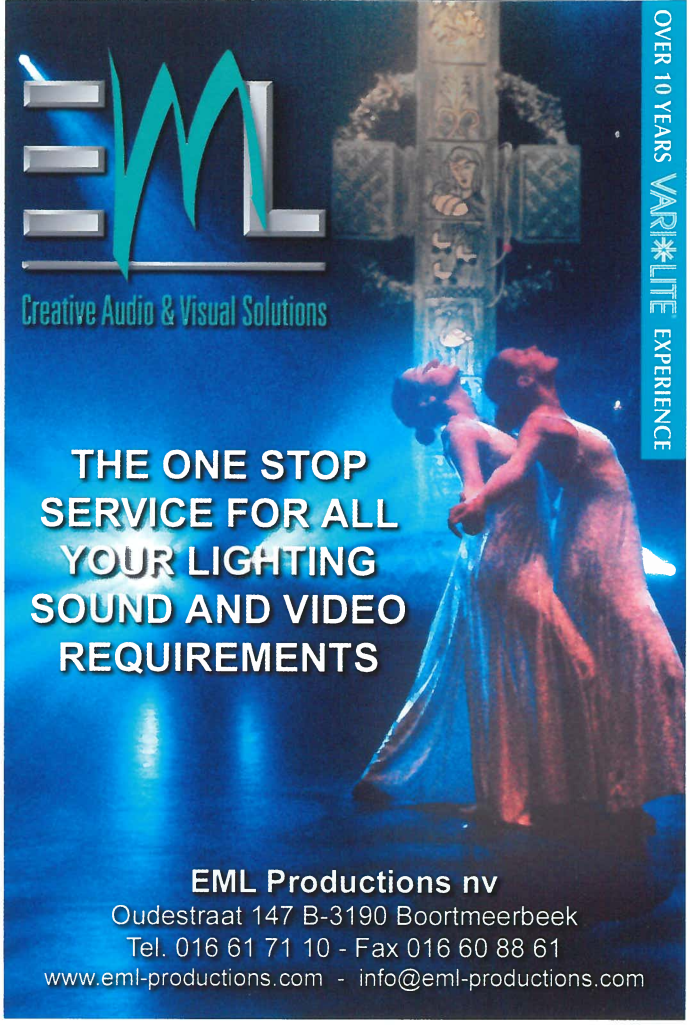

Joystick

Joystick audio, Raf Lenssens consulting & sales

'GELUID VOOR THEATER'

*Advies van een specialist met ervaring in theater
persoonlijke begeleiding

*Voorstel totaal-project of losse apparatuur

*Technische begeleiding, problemen oplossen

Verkoop van topmerken voor theater
oa Sony, Lexicon, Meyer Sound , Sennheiser,
Tascam, Neumann, AKG, Shure, RPG, DPA
Soundcraft, EAW, Klark Teknik,
LAcoustics, Multikabelsystemen,
Tannoy, dbx....etc...

Distributie Cedar audiorestauratie
Studio Box geluidsdichte kabines, PMC monitors
Tube-Tech analoge signaalprocessing
Weiss digitale signaalprocessing

contacteer: Raf Lenssens
Joystick audio * Luchterenstraat 25 A * 9031 Drongen
Tel: 09/2363718 Fax: 09/2363719 GSM: 0475/669849
joystick@skynet.be www.joystick.be

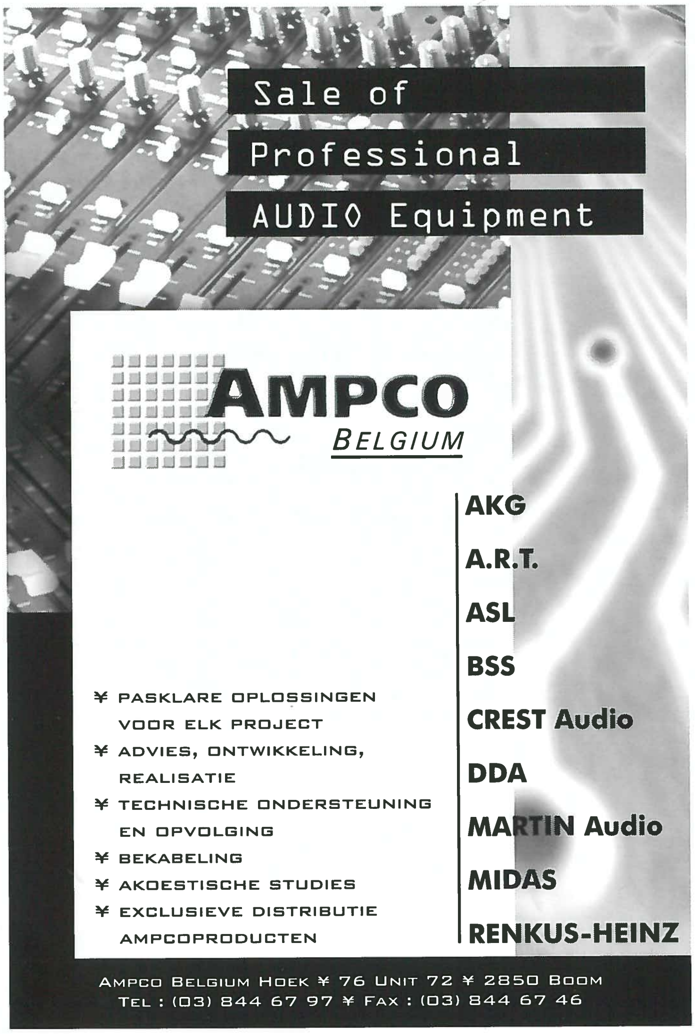

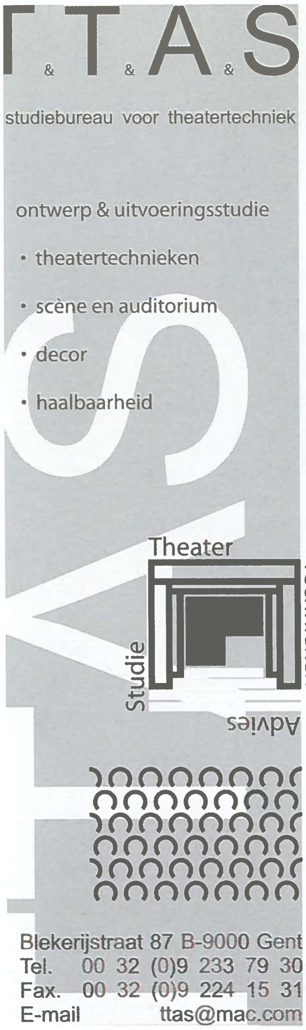

van ontwerp tot applaus

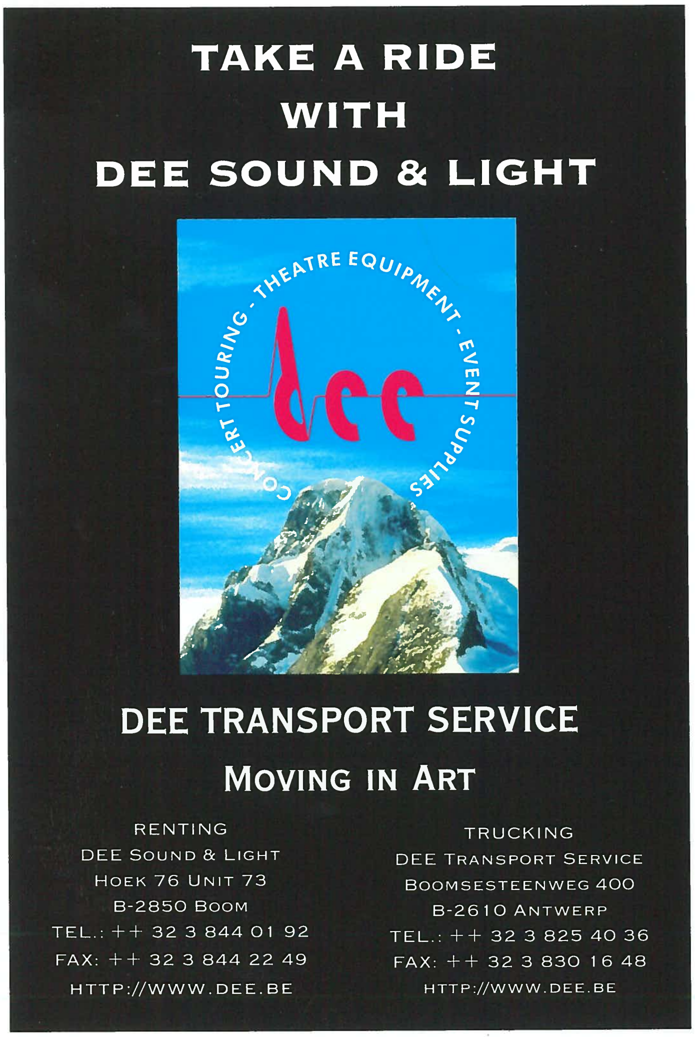

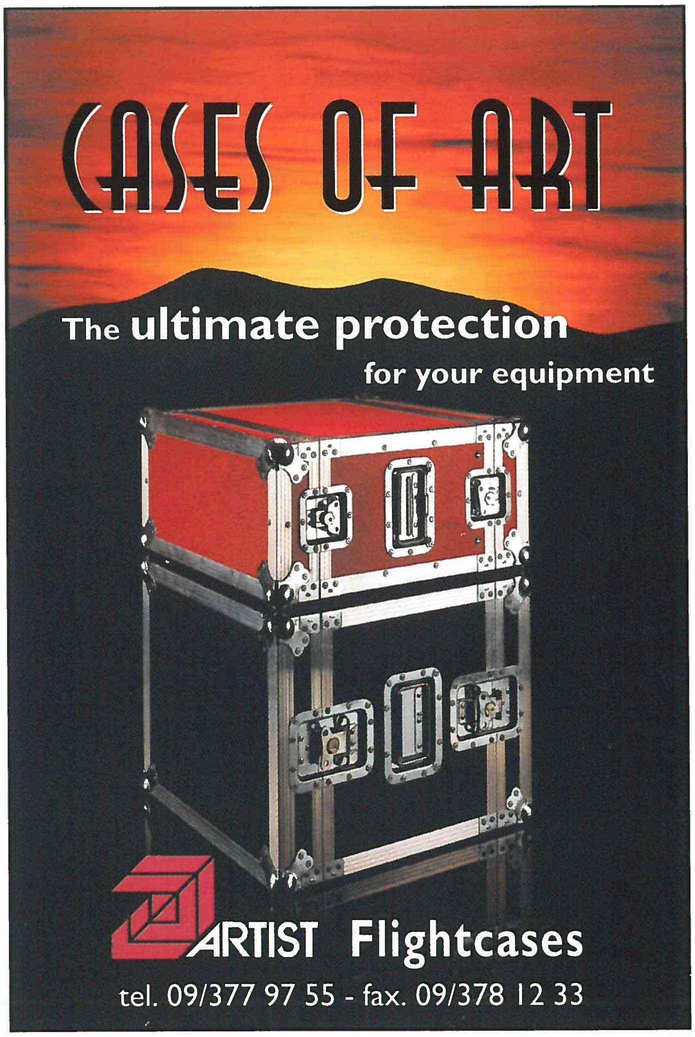

VEILIG WERKEN MET DERDEN

EEN VERSLAG VAN DE CONTACTDAG IN LEUVEN OP 7 JUNI 2002

ROSE WERCKX

Het STUK lag er die dag prachtig bij. Ons slechte humeur vanwege de verkeersfiles smolt als sneeuw voor de zon. Een honderdtal deelnemers bood zich aan bij het onthaal waar ze de nieuwe BASTT-agenda's in ontvangst namen alsook de brochure 'Het welzijn van de werknemers bij de uitvoering van hun werk'. Een kopje koffie maakte de tongen los.
Na de beleidsnota van de nieuwe voorzitter startte het panelgesprek over 'Werken met derden'.
BASTT wil niet in een oeverloos debat rond dit thema verzanden, maar vindt het toch nodig in te pikken op de nog steeds heersende onzekerheden in de theatersector.
Het panel bestond uit personen die hun visie vanuit verscheidene invalshoeken naar voor brachten: Ivo Kersmaekers, Peter Misschaert, Stefaan Storme, Luc Dhooghe.
Vicky Vermoezen was coördinator.
We hebben vragen en antwoorden, met inbegrip van deze van de zaal, samengevat en gegroepeerd volgens thema.

Groepsfoto deelnemers, Foto Luc Dhooghe

Werken met derden

De praktijk

"Een theaterbedrijf bestaat vaak uit een beperkt aantal personen, maar aangezien zij misschien zeventien producties per jaar brengen, huren ze overwegend derden in. Licht, stagehands en decor, komt doorgaans van andere firma's. Dat heeft als gevolg dat er vijf à zes 'derden' tegelijk op één werkplek aanwezig zijn en vaak weet men niet wie de opdrachtgever is.
Is de productie verkocht aan een theater? Wie heeft het theater gehuurd voor deze productie? Is er een partage-systeem waarbij men werkt op commissie?... Die dingen zijn vaak zeer onduidelijk.
Als Cultuurcentra zeggen 'kom maar bij ons spelen', is het iets eenvoudiger.
Er zijn ook veel theaters die zeggen: "Wij komen bij jullie spelen, maar een lichtfirma komt het licht hangen voor ons, die komen mee". Die lichttechnici komen binnen en zeggen: "wij komen recht van het sportpaleis en hebben al twee nachten gewerkt...", maar de productie moet er 's avonds staan!
Wat zou er wettelijk moeten gebeuren?"

De wetgeving

De wetgever bedoelt met 'derden', personen die van buitenaf bij u komen werken, maar onder het gezag staan van een andere werkgever. Dat geldt dus bijvoorbeeld niet voor stagiaires, studenten, interimairs, enz. Derden zijn bedrijven van buiten af. Een bedrijf kan bestaan uit één persoon, een zelfstandige, of duizend mensen. Nu, wat men noemt de wet over het 'Werken met derden' is eigenlijk geen wet op zich. Het zijn 13 uit de 101 artikelen tellende welzijnswet.
Artikel zeven zegt dat verschillende ondernemingen of instellingen die bedrijvig zijn op één en dezelfde arbeidsplaats, waar werknemers werken, moeten samenwerken bij de uitvoering van de maatregelen met betrekking tot de veiligheid en de gezondheid van die werknemers.
Deze wet zegt niet 'hoe' je moet werken. Ze eist alleen de toepassing van een aantal artikelen die juridisch bepalen wie verantwoordelijk is.
Als je niet zeker bent wie de opdrachtgever is, pas dan de regelgeving toe zoals men doet voor mobiele werkplaatsen, en stel een coördinator aan. Daarvoor kan je beroep doen op een externe preventiedienst.

Het waarom van deze wetgeving

Deze artikelen zijn er gekomen omdat men misbruik maakte van bepaalde situaties. Men had een vuil werkje op te knappen, waarmee men het eigen personeel niet kon opzadelen en waarvoor men dan beroep deed op een ander bedrijf om het probleem van de baan te helpen.
Precies om die misbruiken te voorkomen, heeft de wetgever de verantwoordelijkheden vastgelegd. Als je zeker bent wie de opdrachtgever is, dan is de zaak duidelijk. Ben je niet zeker, dan moet je een beroep doen op een coördinator.
Hierbij moet elk bedrijf in België een preventieadviseur hebben. Als het bedrijf minder dan 20 werknemers telt, mag dat iemand zijn van het bedrijf zelf. Van 20 tot 50 werknemers doet men best beroep op een externe dienst, omdat het meestal niet loont hiervoor iemand fulltime aan te werven.

Tijdelijke en mobiele werkplaatsen

"In de bouwsector is men wettelijk verplicht een externe veiligheidscoördinator aan te stellen voor elk bouwwerk waaraan men met verschillende aannemers of onderaannemers samenwerkt. Een jaar of twintig geleden klommen bouwvakkers en toezichters met een ladder 7 à 8 meter hoog op een dak, zonder enige beveiliging, zonder borstweringen. Ondertussen zijn er wel degelijk veiligheidsmaatregelen getroffen zoals borstweringen, tijdelijke trappen, vangnetten..."

De wetgever wil er over waken dat de welzijnswet steeds toegepast wordt, of je nu alleen werkt of met derden of op een mobiele werkplaats. Als een opdrachtgever iemand in onderaanneming aanneemt met een contract, dan valt dit onder de reglementering van 'Werken met derden'. Als een aantal mensen of groeperingen éénmalig iets op touw wil zetten en men heeft niet één werkgever die de opdracht geeft aan andere bedrijven, dan valt dit onder de reglementering van 'Mobiele werkplaatsen'.

Rondleiding in het Stuc, Foto M. Vandermeulen

Het panel, Foto M. Vandermeulen

De preventie-adviseur

De praktijk

"In het centrum waar ik werk, is dat de dagelijkse coördinator, die tevens preventie- en veiligheidsadviseur is. Vooropgesteld wordt dat een ontvangend huis evengoed een RIE opmaakt en uitwisselt tegen dat van de productie van het bezoekend gezelschap. Dan volgt overleg. Bij aankomst van het gezelschap gaat men dingen controleren als 'hebben jullie genoeg geslapen, hebben jullie niet te hard gewerkt gisteren'. In de praktijk is dat gewoon niet haalbaar en primeert het gezond verstand. Als blijkt dat de technici wallen onder de ogen hebben, niet geconcentreerd zijn, dan zijn ze oververmoeid en is het wel de bedoeling dat de toneelmeester van dienst ingrijpt, maatregelen treft en indien nodig zelfs het werk stillegt.
Het initiatief komt in de eerste plaats van de toneelmeester, omdat hij het sterkst bij het werk betrokken is. Als hij er niet uitraakt, wordt de beslissing genomen door de hoofdtechnicus of door de preventie-adviseur. Dit komt bijna niet voor, want meestal staan toneelmeesters stevig genoeg in hun schoenen om een beslissing te nemen."

Wettelijke verantwoordelijkheid en statuut

Eén van de eerste artikelen van de Belgische wetgeving zegt dat men niet verplicht is het advies van de preventie-adviseur op te volgen. Maar, er zit natuurlijk een addertje onder het gras. Want als je dat advies inderdaad naast je neerlegt, en er gebeurt wat, dan zit je flink in nesten. Waarom dit grappige artikel? Vroeger sprak men van een 'diensthoofd veiligheid', vertaald uit het Frans, 'chef de sécurité'. In de praktijk was dit vaak iemand van de directie, die tegelijk partij en rechter was.
De Belgische wetgeving heeft dat opgelost door de preventie-adviseur geen enkele autoriteit noch bevoegdheid te geven, maar volledige onafhankelijkheid. Hij hoeft zich alleen maar tegenover het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling te rechtvaardigen. Daarom mag hij bijvoorbeeld geen deel uitmaken van een vakbondsorganisatie, wel als gewoon, maar niet als werkend lid. De wetgever heeft dat gedaan om hem de mogelijkheid te geven met alle partijen of belangen rekening te houden. Hij moet schade voorkomen. Een bedrijf met vierduizend werknemers dat afbrandt waardoor vierduizend mensen naar het stempellokaal worden gestuurd, betekent voor de Belgische Staat een enorme schadepost. Een preventie-adviseur moet materiële en menselijke schade helpen voorkomen.

De externe preventiediensten

De praktijk

"Deze zijn vaak niet op de hoogte van wat er in de praktijk van alledag gebeurt. Moet daar dan misschien iets aan gedaan worden?"

Dat is ondertussen ook gebeurd. Niet zo bijster lang geleden zijn er ook verplichtingen opgelegd aan de externe diensten. Zo moet elke externe dienst door het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling goedgekeurd zijn. Ze moet de nodige kennis in huis hebben en beschikken over personen die een opleiding hebben genoten van bedrijfsarts, psycholoog, ergonoom, milieudeskundige, en andere. Maar het schoentje knelt elders. Men zou immers graag een preventie-adviseur hebben die ook technisch op de hoogte is. Maar het is niet de preventie-adviseur die de risico-analyses moet opstellen, hij moet ze laten opstellen. Men kan niet verwachten van een preventie-adviseur dat hij geluidstechnicus is, en pyrotechnicus, en machinist, enz. Ook om de neutraliteit te bewaren en om onafhankelijk te blijven tegenover de werknemer enerzijds en de werkgever anderzijds, is de preventie-adviseur niet degene die een risico-analyse voert. Maar hij is wel degene die hiervoor een opleiding gevolgd heeft en die weet waar hij de betreffende regelgeving kan vinden. Hij ontvangt de informatie van het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling en beschikt over de adressen van erkende diensten, technische controles, keuringsorganismen, enz.

De Risico Inventarisatie Evaluatie, of RIE

Wat is een risico-analyse?

Een risico-analyse spreekt niet over wetten en artikelen.
Nemen we het voorbeeld van de brandende kaars op de tafel.
Artikel 646 van de arbeidsreglementering, een artikel speciaal bestemd voor schouwspelzalen, zegt hierover duidelijk: 'voor de kunstmatige verlichtingen en voor de lichtdecoratie wordt slechts elektriciteit toegelaten'. Dus een kaars mag niet.
Maar het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling zegt erbij dat je uitzonderingen kan bekomen als je ze aanvraagt. Deze aanvraag moet echter vergezeld zijn van een risico-analyse. Nu, zelfs als je geen uitzonderingen

aanvraagt, is een risico-analyse verplicht in België. Die moet je in elk geval maken.
Je hebt dus de keuze tussen de wet toepassen of een uitzonderingsprocedure opstarten.
De uitzonderingen kan je aanvragen aan het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling, maar in de Brussel bijvoorbeeld is de administratie zo overstelpt met werk, dat men vraagt om zulk dossier vijf tot zes maanden vooraf in te dienen. In kleinere steden zal die termijn misschien wel wat korter zijn, maar het kan voor problemen zorgen. In het geval dat je het risico toch wilt nemen, zorg er dan voor dat de kaars goed vaststaat in de kandelaar, schroef die kandelaar vast op tafel, zorg ervoor dat het tafellaken onbrandbaar is, let op de kleding van acteurs, enz. Gebruik kortom je gezond verstand; iedereen kan inschatten wat het risico van een brandende kaars is.
Een kaars zal nog wel door de wettelijke beugel kunnen, maar als men met echte metershoge vlammen wil werken, dan zal de risico-analyse duidelijk de te nemen maatregelen moeten weergeven.

De praktijk

"Sinds kort krijg ik inderdaad van Nederlandse gezelschappen de RIE, een aantal bladzijden tekst, met zinnen als: 'wij hebben een decor gemaakt, en normaal gezien is dat te zwaar, maar we hebben ervoor gezorgd dat je het gemakkelijk kan dragen'. Dat is informatie die niets bijdraagt. Aan een goede technische fiche en praktische afspraken heb ik veel meer dan aan zulke risico-analyse. Er mag ook een lichtplan bij en een grondplan van het decor. Dat stelt ons in staat om een voorstelling op voorhand te beoordelen zonder ze gezien te hebben. Hoe dan ook tracht ik steeds met de verantwoordelijke van de techniek te telefoneren of te mailen. Communicatie is zeer belangrijk. Volgens mij is het werken met gezond verstand en wederzijds respect één van de voornaamste aspecten, het is immers zeer belangrijk dat de sfeer prettig blijft. We zijn geen fabriekje."

"Het opmaken van de risico-analyse gebeurt door de toneelmeester en het hoofd theatertechniek, omdat zij het dichtst bij de productie betrokken zijn. Als we speciale dingen laten maken, zoals een toestel om mensen mee te laten vliegen, houdt dit een zeker risico in. Hiervoor schakelen we dan een bureau in dat voor ons een risico-analyse maakt, alleen voor dat toestel. Deze mensen komen uit de industrie en vinden het al fantastisch dat ze op de scène mogen komen. Ze geven wel wat nuttige tips, maar vaak moeten we hen een en ander uitleggen wegens hun gebrek aan theatertechnische praktijk. Het vormt een soort extra verzekering. Alles wordt keurig op papier gezet: dit zijn de risico's, hierom nemen we die risico's, hierom lossen we het anders op dan de industrienorm voorschrijft. Het is een lijvig boek, en het kost geld."

"Het is goed dat er iets bestaat als 'welzijnsvoorziening voor werknemers', tenslotte zijn we allemaal werknemers. Maar het moet niet te gek worden! We verzuipen meer en meer in de administratie, we vullen stapels formulieren in en het uiteindelijke effect blijft achterwege. Het is een beetje het gevolg van de toestand in Nederland: stapels documenten, standaard opgesteld, puntje voor puntje aflopen zelfs als het niet van toepassing is op de voorstelling, zoals alles over hijstechnieken of pyrotechnieken. Dan krijg je inderdaad een bundel tekst waar je zo snel mogelijk van af wilt."

Een dynamische risico-analyse

Een risico-analyse moet je hoe dan ook op papier hebben. Je kan moeilijk achteraf bewijzen dat je ze gemaakt hebt. En er is meer, de risico-analyses die men in de Europese Unie moet maken, zijn dynamische risico-analyses. In België staat dit duidelijk in de wetgeving. Dynamisch betekent dat als er aan de toestand iets verandert, ook de risico-analyse aangepast wordt. Precies om de standaardformuliertjes te vermijden, die in een lade blijven liggen. Omdat 200 inspecteurs onmogelijk 80 000 bedrijven kunnen controleren,

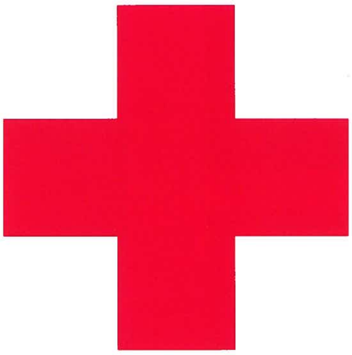

wordt een preventie-adviseur aangesteld, als uitbreiding van de wet. Elk arbeidsongeval wordt automatisch aan het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling doorgegeven door de verzekeraar, want ook dat is een wettelijke verplichting. Het Ministerie van Arbeid en Tewerkstelling neemt steekproeven en bij een werkongeval komt men kijken. Als je dan niet in regel bent, komt de kat op de koord!

Verantwoordelijkheden

De praktijk

"We gaan op reis met een productie waar veel ontploffingen in zitten. Met veel gezond verstand hebben we alles keurig ingebouwd in metalen profielen en we zorgen ervoor dat niemand in de buurt komt. Als er toch per ongeluk een afgaat en er staat iemand schrijlings boven, dan hebben wij een probleem. Toch hebben we te goeder trouw alle nodige maatregelen genomen en de risico's zoveel mogelijk beperkt. Als er een ongeluk gebeurt, hebben we geen been om op te staan."

"Onze oversten zeggen vaak wat en hoe we iets moeten doen en zetten nooit iets op papier. Wie draagt de verantwoordelijkheid als er iets gebeurt?"

De wetgeving

Hierover is de welzijnswet zeer duidelijk. Alleen de hoogste persoon in graad is juridisch verantwoordelijk.
De welzijnswet van 1996 heeft ook het recht van de werknemer om een gevaarlijke toestand te melden, omgezet in een plicht.
Daarbij heb je als werknemer het recht om te weigeren iets gevaarlijks te doen. Je kan het best zorgen voor een zeer goede risico-analyse en voor een 'restrisico'. Wat men in technische termen het 'restrisico' noemt, zijn precies die zaken waar je eigenlijk niet veel aan kan doen. Op die manier kan je bewijzen dat je wel degelijk voldoende maatregelen hebt genomen.

De theaterdirecties?

"Als zakelijk leider moet ik toegeven dat ik van deze materie te weinig afweet om hierover iets zinnigs te vertellen. Toch enkele bemerkingen: ik heb hier en daar wat geïnformeerd en kom tot de vaststelling dat er nauwelijks mensen te vinden zijn in de theatersector, die van deze materie iets afweten. Dat de problematiek reëel is, werd mij al duidelijk tijdens het panelgesprek op het vorige theaterfestival in Gent. Het zou goed zijn om een gezamenlijke Arbodienst voor de sector te creëren of te selecteren uit de bestaande preventiediensten. Een dienst die zich zou specialiseren in de problemen van onze sector en daardoor zowel de werknemers als de werkgevers zou kunnen helpen. Bovendien als we als kunstencentrum een beroep doen op een externe preventiedienst, om deze materie samen verder uit te spitten, is het huilen met de pet op. In die mate zelfs dat ik eind vorig jaar het contract heb opgezegd. Maar ik weet nog altijd niet naar welke andere preventiedienst we zouden kunnen overstappen, en navraag bij onze collega's helpt ons nauwelijks vooruit. De materie is brandend actueel, maar de kennis terzake is haast onbestaande. De wil om er iets aan te doen, blijkt ook niet al te groot. Ook niet bij de overheid. Het is immers duidelijk dat bijvoorbeeld de problematiek van de trekken alleen kan opgelost worden met overheidssteun. Onze ervaring leert echter dat ze dit hun zorg niet vinden."

Een leerproces en mentaliteit

"In de beginfase zullen welzijn en veiligheid veel tijd en geld kosten. In privébedrijven wordt dit doorgerekend aan de verbruiker. Als er nu iets is dat we niet te veel hebben in het theater, dan is het tijd en geld. Toch zouden we beter zelf het heft in handen nemen: we moeten er echt voor gaan zitten, nadenken, praten, knopen doorhakken."

Veiligheid en welzijn, en zo zegt onze wetgeving het ook, is een zaak van iedereen, want het is een mentaliteit.

SERVIOTEC BVBA

Specialist in Uw volledige theateruitrusting, zowel voor nieuwbouw als voor kleine of grote renovaties.

Wij bieden U geïntegreerd of afzonderlijk :

metalen draag structuren,
loopbruggen,
manuele trekken,
beweegbare podia
elektrische trekken : van prijsgunstige tot snelle computer gestuurde systemen....

Alsook de volledige textiel:

doeken,
horizonts,...

Aarzel niet voor vrijblijvende inlichtingen.

Brugsesteenweg 545
B-8800 Roeselare

Tel +(32) 51 24 00 96
Fax +(32) 51 21 04 92

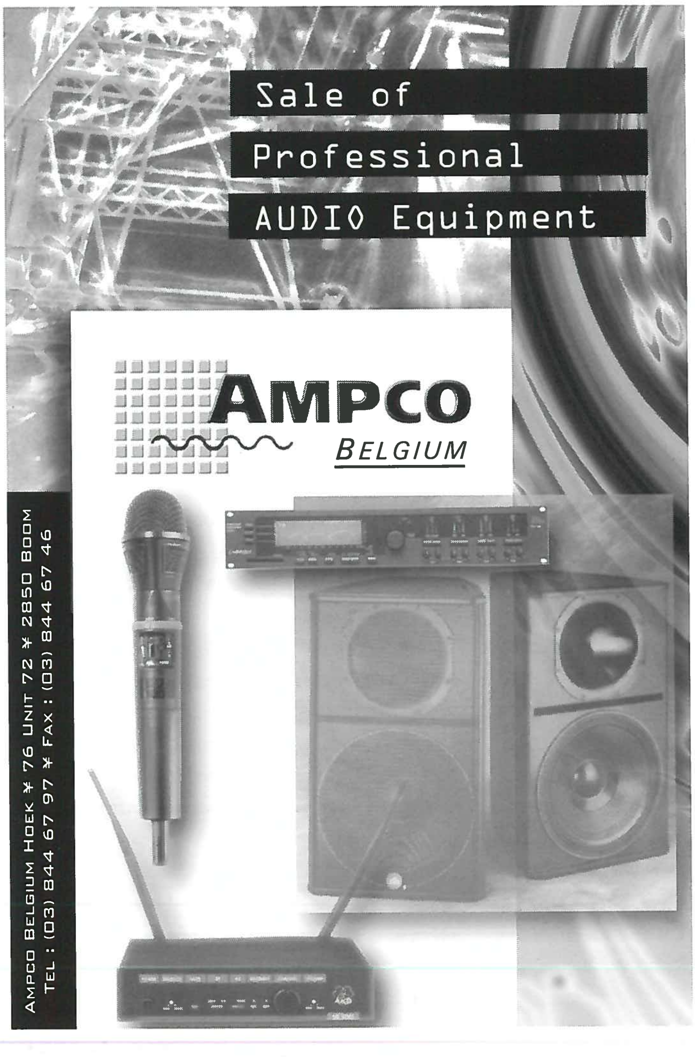

Series 180
Miniature Microphones

All you need is...

"Series 180" - Three compact microphones that exceed the demands for general studio applications.

With their simplified mechanical construction and therefore lower cost, they are predestined for acceptance into budget minded production and home studios.

Together with the KM 184 (cardioid), which has become a standard within the global studio community, the KM 183 (omni) and KM 185 (hypercardioid) form the new "Series 180".

- *Ideal operation also with unbalanced equipment (e.g. DAT recorders)*
- *Matte black or nickel finish*
- *Set includes windshield and two different microphone clamps*

Georg Neumann GmbH | Berlin

Sennheiser Belux bvba
Brusselsesteenweg 496, bus 1 - 1731 Zellik
Tel: 02/466.44.10 Fax: 02/466.49.20 - E-mail: info@sennheiser.be
Sennheiser Nederland bv
Televisieweg 62 - 1322 AM Almere-Nederland
Tel: 036/535.84.44 Fax: 036/535.84.99 - E-mail: info@sennheiser.nl
www.sennheiser.com

VARIA

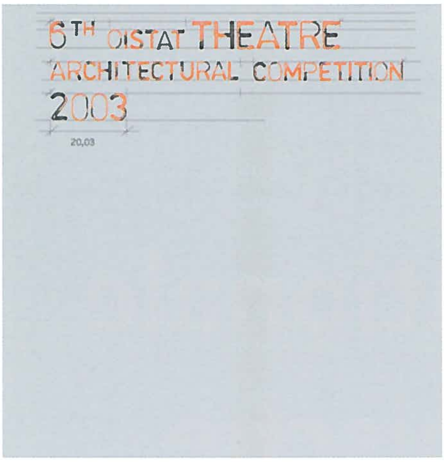

6TH OISTAT THEATRE ARCHITECTURAL COMPETITION 2003.

The International Organisation of Scenographers, Theatre Architects and Technicians (OISTAT) promotes the international exchange of knowledge and practise of scenography, theatre architecture and stage technology. OISTAT is an umbrella to 32 organisations in as many different member-countries.
The competition is organised by OISTAT Architecture Commission.

Competition of ideas
The aim of this competition is to pose a rather simple design-problem for a performance building of around 400 seats to encourage a much more detailed exploration of the performance room itself and the way in which it responds to a particular set of needs which will be defined by the competitor.
In this way, we hope to encourage innovative thinking based on a deeper understanding of the relationship between the performance itself and the theatre architecture, which facilitates it.

Open to professionals and students
The competition is open to architects and students at architectural institutes and, where possible, to teams including practitioners or students of scenography and stage technology and related fields.

Prizes
This idea-competition uses an "open" site, a location selected by the competitor.
The brief - included in the Competition Conditions - explains what contestants are required to design, while at the same time leaving many decisions to the participants themselves.
The first prize is $5.000 (U.S. dollars).
The second Prize is $1.500 (U.S. dollars).
There are seven additional prizes of $500 (U.S. dollars) each along with Honourable Mentions.
A catalogue illustrating at least 25 mentions will be published in June 2003.
Each competitor will receive a catalogue. The international jury consists of five members.

Are you interested?
The Competitions Conditions including the Brief will be on our website:
www.oistat.nl
from August 15th 2002. The final date of acceptance of entries is February 15th 2003.
The conditions can be required by letter too at:

OISTAT-TAC
PO box 67015
1060 JA Amsterdam
The Netherlands
6th oISTAT Theatre Architectural Competition 2003

THEATRES UNDER WATER

Please help to reconstruct Czech theatres damaged by the catastrophic floods in Central Europe.

Dear friends of theatre!

It is barely a week since disastrous floods invaded the ancient and beautiful cities of Bohemia and caused enormous damage. Another dark August (34 years after the invasion of Czechoslovakia in 1968) threatens to paralyse Czech culture and its most "live" offspring, the theatre. Theatres in Prague, Ústí nad Labem, Budweis (?eské Bud?jovice) and Pilsen were flooded entirely or in part and their buildings, technical equipment, scenery and costumes badly or even fatally damaged. Prague's historical National Theatre, the famous Theatre on the Balustrades and others will have to reconstruct their equipment; the young and highly popular award-winning companies of the Theatre in Dlouhá Street and the Theatre Pod Palmovkou in Prague, and the ?inoherní (Drama) Studio in Ústí will have to leave their totally destroyed houses and seek provisional stages to be able to continue their existence. The total damage cannot yet be precisely estimated, but the total sum could amount to 6 – 7 million £ (10 million $ or ?).

The AURA-PONT Agency, with the Alfréd Radok Foundation, the Association of Professional Theatres of the Czech Republic and Theatre Institute Prague, has just started a charitable collection, the proceeds of which will be used for the reconstruction of the flooded and damaged Czech theatres. We would be happy if the money from the donors could at least reduce the difference between the enormous costs of reconstruction and limited public sources and insurance.

Any support from friends of theatre around the world will be appreciated.

Please send your contribution to account no. 179201477/0300 at CSOB, Na Příkopě 14, 115 20 Prague 1, Czech Republic.

You can contact us at the address: Aura-Pont, theatre and literary agency, Radlická 99, 150 00 Prague 5, tel. +420 2 5155 4938, +420 2 5155 3992, fax: +420 2 5155 0207, e-mail: zaplavy@aura-pont.cz, www.theatre.cz

DANSKOFFER

Het Limburgs dansplatform lanceert "Vrij Bewogen", een educatieve danskoffer voor kinderen. Deze koffer wil kinderen van negen tot twaalf jaar laten kennismaken met de wereld van de hedendaagse dans. In de danskoffer, aantrekkelijk vormgegeven in lichte soepele materialen, vinden we een educatieve map met een lesplan voor leerkrachten, een fototentoonstelling over de geschiedenis van de dans, video's, cd's, en allerhande voorwerpen die kinderen kunnen aanzetten tot bewegen.

Info over de danskoffer:
Tel.: 011 23 75 34 / www.dansinlimburg.be

machinerie
ontwerp- en studiebureaus
licht
meubels en textiel
geluid
veiligheid
diensten
JTSE 2002
Journées Techniques du Spectacle et de l'Evénement
Technische Dagen rond Schouwspel en Evenement
Internationale Technische Beurs
Brussel
29, 30 november 2002
Inlichtingen
E-mail: bastt@bastt.be
as.editions@wanadoo.fr
Tel.: + 32 (0)2 215 08 52
Fax: + 32 (0)2 241 44 76
Organisatie: Editions AS

B BASTT-NIEUWS

.T.S.E. 2002

heatertechnische Dagen JTSE 2002? WAT?

e nieuwe editie werd opgevat als een theatertech-
ische tentoonstelling, die plaatsvindt op 29 en 30
ovember 2002. Doorlopend kunt u workshops over
eiligheid bijwonen.
p 28 november vergaderen professionelen uit de
uropese Unie op vijf belangrijke theaterplekken in
russel.
ls afsluiter is er een opendeur manifestatie.

VIE organiseert de JTSE 2002?

ditions AS met zijn partners uit de Europese vak-
ers.
AS - Actualité de la Scénographie, Frankrijk
BTR - Bühnentechnische Rundschau, Duitsland
Proscenium, België
Zichtlijnen, Nederland

VAT zijn de doelstellingen van de JTSE 2002?

e JTSE 2002 is een Europese bijeenkomst:
De JTSE wil de kennis van bezoekers en exposan-
en uit de vier aangrenzende landen samenbren-
en.
De JTSE toont een uniek aanbod van de scenische
nowhow uit de vier aangrenzende landen.
De JTSE biedt de exposanten een platform van
etwerken aan als werkinstrument tussen fabrikan-
en en verdelers.
Les Editions AS vieren er hun 25ste verjaardag!

VAAR vinden de Theatertechnische Dagen JTSE laats?

e nieuwe expositieruimte van "Brussels Event
rewery" zal de JTSE ontvangen in een unieke
uimte van meer dan 3 000 m2, uitgerust met de
ieuwste onthaaltechnologie.

en locatie in het hartje van Brussel:
op vijf minuten van het Zuidstation;
op tien minuten van de Grote Markt en van de
oninklijke Muntschouwburg;
centraal gelegen tussen drie metro-stations;
op drie minuten van een bewaakte parkeergarage
oor 300 auto's;
grenzend aan de Koninklijke Vlaamse
chouwburg.

ot WIE richt zich de JTSE?

n deze ontmoetingsplaats wisselen gekwalificeer-
de professionelen en beleidsverantwoordelijken
hun kennis uit en creëren nieuwe relaties.
oor meer info: e-mail: bastt@bastt.be

T.T.-GIDS 2002-2003

De nieuwe editie verschijnt dit najaar.
Wij rekenen op uw deelname.
Firma's of geïnteresseerden kunnen steeds terecht bij Jerôme Maeckelbergh
theatermacker@pandora.be

BASTT-CURSUSSEN

Najaar 2002:
Klank en Geluid

Voorjaar 2003:
Licht
Rigging
Nieuwe Media

Juni 2003:
Basiscursus Theatertechniek voor Professionelen in Neerpelt.

Programma:
De hoofdlijnen van de cursus: de theoretische en praktische grondslagen van de algemene theatertechniek, met aandacht voor volgende items:
- Ontstaan van een theaterproductie, in welke gebouwen wordt gespeeld?
- Rigging en decormontage
- Veiligheid op het toneel
- Mechanische hulpmiddelen
- Lichttheorie
- Klanktheorie
- Dimmers
- Lichtregelaars
- Demonstratie bewegend licht
- P.A. Geluid

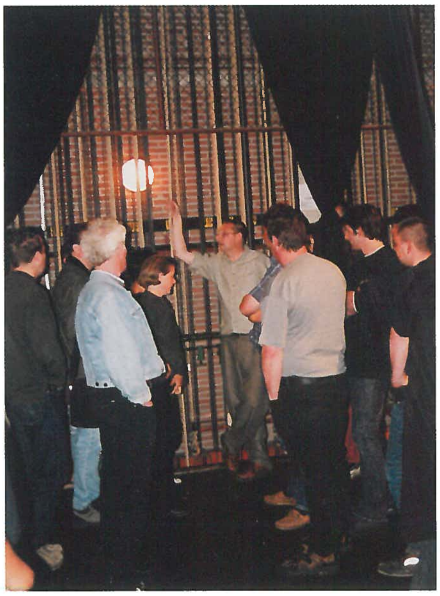

Cursus Theatertechniek, Neerpelt 2002

Cursus Geluid, Neerpelt 2002

Cursus Licht, Neerpelt 2002

We voorzien ook praktische oefeningen i.v.m. Licht en Geluid en enkele demonstraties.
De docenten zijn theaterpractici met jarenlange ervaring.
De cursisten moeten bij voorkeur in het theatertechnisch beroep staan.
Cursisten die geen of weinig elementaire kennis omtrent electriciteit hebben, raden wij aan zich vooraf te documenteren.
Aansluitend aan deze cursus verbint Bastt in de maand september een examen waaraan de cursisten gratis kunnen deelnemen.
Zij ontvangen hiervan een attest.
Plaats:
P.C.T. Dommelhof in Neerpelt
Datum:
juni 2003
Prijs:
450 Euro voor Bastt-leden
550 Euro voor niet-leden
In het cursusgeld is begrepen:
Het lessenpakket, vier overnachtingen in Dommelhof, ontbijt, middagmaal en avondmaal.

Voor meer info:
vanaf 15 september 2002 zich wenden tot het Bastt-secretariaat.

Foto's Marc Vandermeulen

IN MEMORIAM

Mon De Leenheir (°1933)

Op 30 juli j.l. overleed Mon De Leenheir op 69-jarige leeftijd.

Mon was een van de pioniers van de theatertechniek. Al in de jaren '50 hield hij zich bezig met licht- en geluidstechniek.

In 1955 trad hij in dienst als hulpelektricien van de stad Antwerpen. In zijn vrije tijd werkte hij eerst voor het Mechels Miniatuurtheater en nadien voor het Nederlands Kamertoneel.

Met dit gezelschap maakte hij als technicus een tournee door voormalig Belgisch Congo.

In 1959 slaagde hij in het examen voor "hoofdelectricien bij een schouwburg" en werkte hij zowel in het Koninklijk Jeugdtheater als in de Koninklijke Vlaamse Opera.

Het grootste deel van zijn professionele loopbaan verliep echter in de KNS, in het gebouw dat nu het Bourla-theater genoemd wordt. Hij was als het ware vergroeid met dit theater en het is dan ook niet te verwonderen dat hij de grote bezieler van de restauratie van de Bourla was.

Dankzij zijn inzet kon de historische theatertechnische infrastructuur behouden worden. In 1989 werd hij bevorderd tot technisch inspecteur van de stadsschouwburgen. Deze functie stelde hem in staat de restauratiewerken op de voet te volgen. Zijn betrokkenheid bij het theatergebeuren wordt aangetoond door zijn lidmaatschap van de raden van bestuur bij het Raamtheater, het Culturele Centrum St.- Andries, en niet te vergeten van BASTT. Als lid van het eerste uur werd zijn medewerking zeer gewaardeerd.

Hij was ook een van de lesgevers aan de basiscursus "Theatertechniek" in Neerpelt. Zijn cursus, doorspekt met anekdotes, die hij als geen ander kon vertellen, werd door de cursisten zeer gewaardeerd.

Mon was een levensgenieter die ons helaas veel te vroeg heeft verlaten.

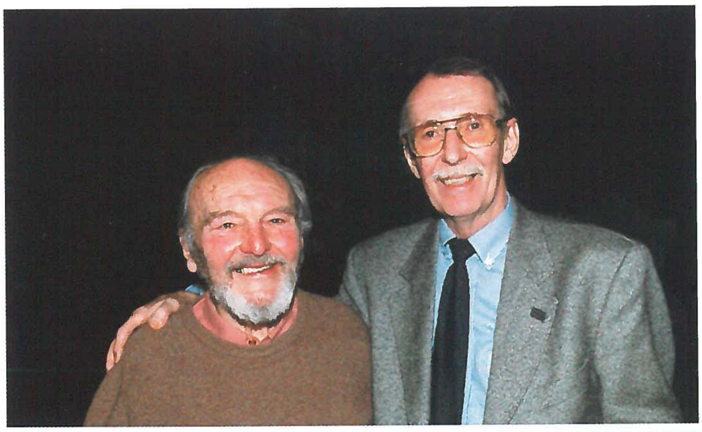

Luc Philips & Mon De Leenheir, foto Luc Peeters

Luc Philips (°1915)

Eind juli is acteur Luc Philips overleden. Als theateracteur beheerste hij jarenlang de scène met het klassieke repertoire en ook op televisie kende hij succes met personages als pastoor Munte of den bompa.

Op 2 januari 1915 werd Luc Philips geboren als zoon van een garagist die in zijn vrije uurtjes schilderde.

Einde jaren '30 ging hij aan het Conservatorium van Merksem studeren, terwijl hij ook op de vakschool zat.

Na de oorlog, die hij grotendeels overleefde in een Duits gevangenenkamp, haalde de theatermicrobe toch de bovenhand.

Hij begon als toneelmeester bij de K.N.S., die samen met het Raamtheater voor vele jaren zijn biotoop zou worden.

De grote doorbraak kwam er met "Galileo Galilei" van Brecht in een regie van Walter Tillemans, met wie hij in de jaren '60 en '71 triomfen oogstte.

Zijn Koning Lear (1968) werd één van de grootste successen van de toenmalige K.V.S..

Bij het grote publiek werd hij bekend als pastoor Munte in de televisieserie "Wij Heren van Zichem" (1969) naar het werk van Ernest Claes.

Maar ook komedies waren een kolfje naar zijn hand. Bij het Echt Antwaarps Theater werd hij bekend met de reeks komedies met den bompa, een rol die hij later ook op VTM zou spelen en waardoor een nieuw en jong publiek met zijn talent kennismaakte.

Philips' sociaal engagement was ook terug te vinden in "De tuinman van de koning" gebaseerd op "Het beleg van Laken" van Walter Van Den Broeck.

Enkele jaren geleden zei hij nog in een interview dat hij tevreden was over zijn leven omdat hij zowat alles gespeeld had wat een acteur maar kan wensen. King Lear, August August, Godot, Dood van een handelsreiziger, De vrek, Scrooge: zijn palmares is ontzagwekkend.

In het najaar organiseert Antwerpen een passende hommage.

Ota Ornest (°1913)

Shakespeare Richard III, Regie O. Ornest 1972

Op 4 augustus 2002 overleed op 89-jarige leeftijd in Praag Ota Ornest, regisseur, dramaturg, vertaler en voormalig directeur van de Stedelijke schouwburgen in Praag.Hij werd geboren op 6 juli 1913 in Kutna Hora.

In de tweede helft van de jaren '30 studeerde hij af aan de afdeling dramatische kunsten van het Praagse Conservatorium en startte bij Burda's Central Bohemian Drama. Een jaar lang verbleef hij in Kosice en Plzen, in 1939 emigreerde hij naar Groot-Brittanië.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werkte hij als redacteur, vertaler en radiopresentator van de Tsjechoslowaakse uitzendservice van de BBC Radio.

In 1950 werd hij de artistiek leider en regisseur bij de nieuwe Praagse stedelijke schouwburgen.

Dankzij zijn gedreven inzet legde Ota Ornest de nadruk op de ontwikkeling van een degelijke theaterstijl, waarmee hij tegen de stroom inging van het bestaande sociaal-realistische klimaat in het theater.

In die jaren werden topfiguren uit de Tsjechische dramatische kunst en regisseurs zoals Miroslav Machacek en Alfred Radok aangetrokken.

Ornest's regie's waren ook zeer succesvol o.a. "Vajicko" (Marceau), "Richard II" en "The Idiot" (M. Achard).

Als dramaturg vertaalde hij hoofdzakelijk angelsaksische toneelstukken, van o.a. Arthur Miller, Tennessee Williams, G.B. Shaw.

Zijn Westers georiënteerde interesse en politieke standpunten in 1968 werden hem niet altijd in dank afgenomen. Schorsing en zelfs gevangenisstraf volgden in 1977. Na twee en een half jaar kwam hij vrij.

In de jaren '80 gaf Ota Ornest het "Jewish Yearbook and Bulletin of the Jewish Religious Community" uit.

Stilaan werd hij in ere hersteld, toch weigerde hij in november 1989 het directeurschap van de Praagse Stedelijke Schouwburgen. Af en toe regisseerde en vertaalde hij nog. Hij was medestichter van het Ungelt Kamer Theater, werkte bij "Viola" en andere theaters, en was tevens lid van het Thalie College.

Ota Ornest was de eerste Secretaris-Generaal van OISTAT en werd herverkozen voor deze functie van 1990 tot 1993.

Jan Brouwers (°1912)

Paul Van Ostayen

In Mortsel is op 3 augustus jl. de theaterman Jan Brouwers (89) overleden. Hij was al voor de Tweede Wereldoorlog samen met onder anderen Luc Philips actief in de experimentele theatergroep "111". Als voordrachtkunstenaar zette hij zich in voor de poëzie van Paul van Ostaijen.

Jan Brouwers vervulde belangrijke taken bij drie Antwerpse schouwburgen. Tussen 1944 en 1977 was hij als stafmedewerker mede verantwoordelijk voor de artistieke planning aan de Koninklijke Vlaamse Opera. Hij was ook een tijd secretaris van het Koninklijk Jeugdtheater. Tijdens de oorlog werkte hij onder leiding van Joris Diels voor de KNS.

Brouwers vertaalde verscheidene theaterstukken en operalibretto's. In de jaren '60 was hij redactiesecretaris van het maandblad De Scène. Hij was ook leraar voordrachtkunst en dictie, onder meer aan de Studio Herman Teirlinck.

AXIS

Een vooruitstrevende innovatie in
lichtbundelcontrole ...

... een uitdaging om toekomstgericht
te denken ...

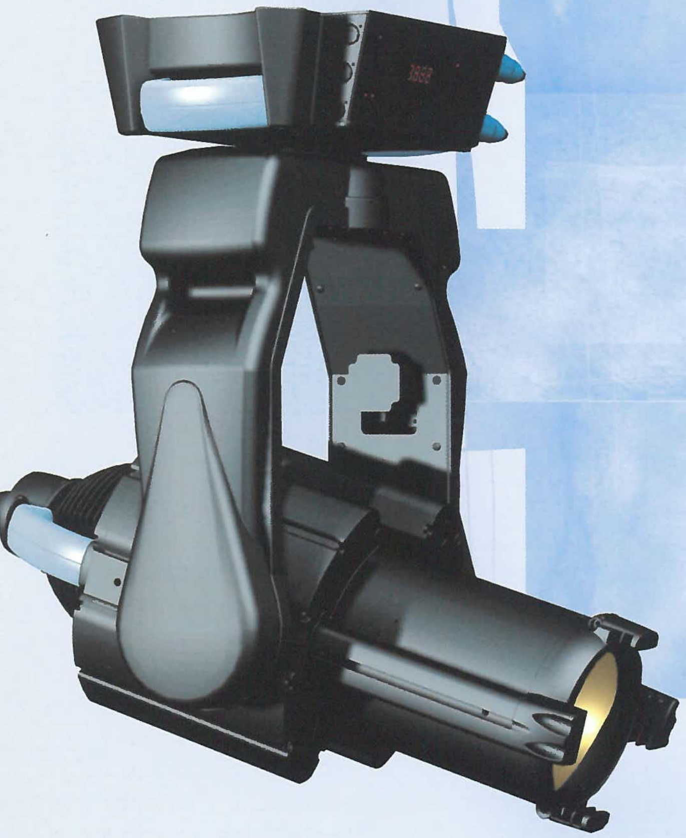

Vingertipcontrole van
360° roterende shutters en gobo(s), zoom, focus en iris
... vanuit elke mogelijke positie rondom de schijnwerper!

Nooit voorheen geziene **lichtbundelcontrole** ... laat u sneller uw artistieke verwachtingen vervullen.

Lichtkwaliteit ... ADB-prioriteit in techniek en design.

Nieuwe ergonomie, resultaatgericht in uw theater en op tournee.

Uw partner voor licht

ISO 9001 gecertificieerd

Belgium	N.V. ADB-TTV Technologies S.A.	(Group Headquarters) Leuvensesteenweg 585, B-1930 Zaventem Tel : 32.2.709.32.11, Fax : 32.2.709.32.80, E-Mail : adb-ttv@adb.be, Internet : www.adb.be
Deutschland	ADB GmbH	Dieselstraße 4, D-63165 Mühlheim am Main Tel : 49.6108.91.250, Fax : 49.6108.91.25.25 E-Mail : adb.lichtelek@t-online.de, Internet : www.adb-deutschland.de
France	ADB S.A.	Rue de la Vanne 47, F-92120 Montrouge - Paris, Tel : 33.1.41.17.48.50, Fax : 33.1.42.53.54.76, E-Mail : adb@adbfrance.fr

ADB
A Siemens Company

KWALITEIT OP HOOGTE
LA QUALITE EN HAUTEUR

HOOGWERKERS
NACELLES ÉLÉVATRICES

VERBIEST nv. • Industriezone "Berkenhoek" • B-2861 Onze-Lieve-Vrouw-Waver
Tel.: 015/75 49 59 • Fax: 015/75 62 88 • www.verbiest.be • e-mail: sales@verbiest.be

8064•001